

Årsrapport – 2007

NAPTEK

*Nationella programmet för lokal och traditionell kunskap relaterad till
bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald*

vid

Centrum för biologisk mångfald

*Årsrapporten är skriven av:
Håkan Tunón, Centrum för biologisk mångfald
Uppsala 29 februari 2008
Med bidrag från övriga NAPTEK-medarbetare*

Innehållsförteckning:

<i>Sammanfattning</i>	4
1. Allmän bakgrund	6
2. Programmets organisation	9
2.1. Programrådets sammansättning	9
2.2. Nationell fokalpunkt	10
2.3. Verksam personal inom programmet	10
2.4. Programmets hemsida på Internet	10
3. Verksamhetens inriktning	11
3.1. Kartläggning och dokumentation	12
3.2. Åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap	13
3.3. Spridning av lokal och traditionell kunskap till olika målgrupper	15
3.4. Stimulera forskning ...	16
3.5. Internationellt utbyte	17
4. Presentation av olika pågående projekt	18
4.1. Det samiska initiativet	18
4.2. Traditionell kunskap och hembygdsrörelsen	19
4.3. Kunskapsportal	20
4.4. Pedagogiska projektet	21
4.5. Fäbodbruket och upprätthållande av kunskap	22
4.6. Hållbara bygder och innovativ förvaltning	23
4.7. Traditionell kunskap och biologisk mångfald	25
5. Medverkan i seminarier, konferenser och kurser under 2007	27
6. Publikationer	29
7. Ekonomisk redovisning för 2006 och preliminär budget för 2007	30
8. Verksamhetsplan för 2008	31

NAPTEK – Nationella programmet för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald

Sammanfattning: Den 15 december 2005 fattade regeringen beslutet att tilldela Centrum för biologisk mångfald (CBM) medel för att initiera ett ”nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald” och att initialt driva detta i sex år. Den 1 januari 2006 inleddes verksamheten och under våren förankrades verksamheten genom inrättandet av ett programråd bestående av relevanta organisationer (se s. 9). Det första programrådsmötet hölls den 11 september 2006. Avsikten är att de deltagande organisationerna ska ha inflytande över huvudinriktningen på programmets arbete. Under 2007 har programrådet sammanträtt tre gånger. Sammantaget kan man summera 2007 som ett år då programmets verksamhet alltmer har konkretiserats och övergå till ett faktiskt genomförande av uppdragets olika delar.

Bakgrunden till det *nationella programmet för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald* är bland annat Konventionen om biologisk mångfald och särskilt artikel 8j som handlar om traditionell kunskap i förvaltandet av biologisk mångfald, men har även koppling till miljömålen. I regeringsbeslutet framhölls att programmet skulle arbeta med följande:

”i) kartläggning och dokumentation, ii) åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap, iii) spridning av lokal och traditionell kunskap till vissa målgrupper som t.ex. brukare av biologiska resurser och myndigheter, samt iv) stimulera forskning. ... Vidare bör programmet innefatta internationellt utbyte, inklusive processen inom konventionen om biologisk mångfald rörande denna fråga.”

CBM har valt att använda sig av akronymen NAPTEK som bör uttydas **N**ationella **P**rogrammet rörande **T**raditionell **E**kologisk **K**unskap, där traditionell ekologisk kunskap avser den ofta internationellt använda termen för just praktisk erfarenhetsbaserad kunskap om djur, växter och natur. Vi menar att namnet utgör en hanterlig och tämligen god beskrivning av programmets uppdrag i stort.

I regeringsbeslutet pekades ett nära samarbete med Sametinget ut som särskilt önskvärt. Detta inleddes under 2006 och har fördjupats under 2007. Det har bland annat resulterat i en rapport och handlingsplan över samisk traditionell kunskap och ett särskilt delprogram. Vi har valt att kalla delprogrammet *det samiska initiativet* eftersom det inriktar sig på att det samiska samhället utifrån sina egna prioriteringar tar initiativet att utveckla olika pilotprojekt rörande dokumentation av traditionell kunskap och naturresursanvändning. Under 2007 har ett utlysningförfarande resulterat i åtta samiska dokumentationsprojekt som kommer att pågå under 2008 med anslag från NAPTEK. Avsikten är att detta ska vara ett steg mot en mer omfattande och nationell kartläggning av samisk traditionell kunskap genomförd enligt samiska prioriteringar i samverkan mellan det samiska samhället, Sametinget och NAPTEK.

NAPTEK har också utvecklat samarbete med ett antal andra organisationer för att lyckas fullfölja vårt uppdrag. Tillsammans med Sveriges Hembygdsförbund pågår ett projekt om en inspirationsskrift och ett ”kurskoncept” för att intressera hembygdsrörelsens medlemmar i att aktivt verka för dokumentation och kartläggning av lokal och traditionell kunskap. En samverkan sker också inom EU-projektet *Cultrural* där inspiration från landsbygdens kulturarv ska leda till ett ökat medvetande om vikten av en hållbar utveckling. Parallellt samverkar NAPTEK med Riksorganisationen Hela Sverige ska leva, Naturskyddsföreningen och Institutionen för stad och land, SLU, i projektet *Hållbara bygder 2*, som är ett paraplyprogram i vilket ett tjugofemtal pilotbygder ska utveckla sina lokala förutsättningar för att uppnå en hållbar utveckling. Denna process ska ses utifrån perspektivet av en föränderlig värld; klimatförändringar, försämrade ekosystem och en sinande resurs av fossilt bränsle kommer sammantaget att innebära att samhällsutvecklingen måste bana nya vägar för att åter kunna bli hållbar. Det förefaller rationellt att i denna situation blicka tillbaka till en tid då vi

inte hade fossilt bränsle och inte levde som om naturresurserna var oändliga. Vad kan vi lära av historien för att kunna leva ett behagligt liv även i framtiden? Vilken värld vill vi lämna till våra barn? Denna typ av verksamhet fokuserar både på landsbygdsutveckling och lokalt miljömedvetande samt det faktum att en hållbar utveckling handlar om många former av hållbarhet; ekologisk, ekonomisk, social, kulturell, etc.

NAPTEK samverkar också med flera av fäbodrörelsens organisationer i avsikt att utveckla metoder att upprätthålla traditionell kunskap kopplad till fäboddrift i sitt ursprungliga sammanhang, att bevara *in situ*. Avsikten med detta är såväl att skapa förutsättningar för fäbodbrukets fortlevnad och dess förmodat gynnsamma effekt på biologisk mångfald som att generellt finna former för bevarande av lokala kulturer och kunskapssystem. Lärdomar från detta kan komma att spela viktig roll även för andra grupper av traditionsbärare inom andra kunskapssystem. I detta sammanhang bör man också utveckla tankar om lokala produkter och landsbygdsutveckling kopplat med natur- och kulturturism och annan verksamhet.

Att bevara kunskap handlar också till mycket stor del om att överföra kunskap till nya utövare, nya generationer. En viktig del i NAPTEK:s verksamhet är därför att utveckla både nätverk och olika metoder för att väcka intresse för det område där natur och kultur möts. Vi menar att traditionell kunskap och etnobiologi kan fungera som verktyg för att väcka intresse för biologi och naturvård samt ett fördjupat miljötänkande. Samtidigt som ett intresse i biologi via traditionell kunskap kan verka i andra riktningen och skapa ett intresse i tankar runt kulturlandskap, kulturhistoria och kulturarvsbevarande. Sammantaget skapar detta förutsättningar för en långsiktigt hållbar utveckling och bevarande av biologisk och kulturell mångfald. NAPTEK har också planer att utveckla projekt där traditionell kunskap från landsbygden världen över ska kunna fungera som ett verktyg till integration och bevarande av såväl kulturella likheter som skillnader.

En förutsättning för att NAPTEK ska kunna fungera effektivt är att verksamheten består av samverkan med olika befintliga organisationer och myndigheter samt att intentionerna sprids som ringar på vattnet. Vi har därför valt att verka inom projekt som utgör samarbeten med organisationer och personer som är engagerade i områden som tangerar NAPTEK:s uppdrag. Därigenom menar vi att vi lättare kan stimulera andra att arbeta i vår intressesfär samtidigt som NAPTEK kan låta sig påverkas utan att för den skull hamna alltför långt ur kurs i förhållande till uppdraget. I enlighet med artikel 8j i Konventionen om biologisk mångfald försöker vi så långt möjligt processen ha en styrning underifrån för att möta behoven och skapa förutsättningar för ett fungerande samarbete. Att samverka med lokala organisationer innebär emellertid ofta att man inte alltid kan ha en alldeles fast tidsplan eller förutsätta att utvecklingen blir den man förväntat sig. Den lärdomen bär vi med oss från NAPTEK:s andra verksamhetsår.

1. Allmän bakgrund:

Internationellt har man uppmärksammat att ”ursprungs- och lokalsamhällen med traditionella livssätt” ofta har en närmare koppling till den omgivande naturen och naturresurserna än andra befolkningsgrupper, vilket medför att man förvaltar naturen på ett långsiktigare sätt. Därmed konstateras också att det moderna samhället med dagens produktion i mångt och mycket har visat sig vara ekologiskt ohållbart och att man därför i olika internationella fördrag och deklARATIONER (t.ex. Konventionen om biologisk mångfald, Agenda 21, Habitat II och Ramsar-konventionen) framhållit vikten av att lära av ”ursprungs- och lokalsamhällen” och att låta dessa komma till tals inom såväl naturvården som i landsbygdsutvecklingsfrågor. Man kan ifrågasätta om Sverige har några ”ursprungs- och lokalsamhällen med traditionella livssätt” eftersom de flesta av landets innevånare idag deltar i samhället på lika villkor och i stort har samma typ av vardagsliv med moderna bekvämligheter. CBM vill framhålla att Sverige snarare har *kunskapssamhällen med traditionella livssätt* så till vida att det fortfarande finns *traditionsbärare* eller *kunskapsbärare* utspridda över landet, vilka fungerar som en länk till den tid då en större del av landets befolkning levde nära naturen och var beroende av dess resurser. Denna del av befolkningen kan visa sig vara särskilt betydelsefull i sökandet efter långsiktigt hållbara lösningar för bevarandet och användandet av den biologiska mångfalden och samhällsutvecklingen i stort.

Inom Konventionen om biologisk mångfald (CBD) återfinns ett antal artiklar som markerar vikten av traditionell kunskap och traditionella former av nyttjande av naturens resurser. Artikel 8j är den viktigaste av dessa och den internationellt mest uppmärksammade. Den lyder:

Varje fördragsslutande part skall, så vitt möjligt och om så är lämpligt ... respektera, bevara och bibehålla kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald, och främja en bredare tillämpning av dessa, med godkännande och deltagande av innehavarna av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor, samt främja rättvis fördelning av nyttan som uppkommer vid utnyttjandet av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor.

I detta sammanhang vill vi också framhålla artikel 10c, som lyder:

Varje fördragsslutande part skall, så vitt möjligt och om så är lämpligt ... skydda och uppmuntra sedvanligt nyttjande av biologiska resurser i enlighet med traditionella kulturella sedvänjor som är förenliga med kraven för bevarande och hållbart nyttjande.

Det finns dessutom många andra delar av konventionstexten som direkt knyter an till programmets uppdrag, men som vi väljer att inte vidare kommentera här.

Centrum för biologisk mångfald (CBM) är en centrumbildning som är ett samarbete mellan Sveriges lantbruksuniversitet och Uppsala universitet med uppgift att arbeta med initiering av forskning rörande alla aspekter på biologisk mångfald och spridning av sådana forskningsresultat till olika intressenter. Syftet är att verka som ett centrum med nationell verksamhet och en viktig utgångspunkt för arbetet är Konventionen om biologisk mångfald. Som en del av denna verksamhet startades 1997 *Människan, djuren och växterna – etnobiologi i Sverige* (etnobiologi är studiet av människans användning av och föreställningar om naturen och dess innevånare). Det är ett samarbetsprojekt mellan CBM, Åjtte: Svenskt Fjäll- och Samemuseum, Fredriksdals friluftsmuseum, Julita: Sveriges lantbruksmuseum (Nordiska museet), Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, Naturhistoriska riksmuseet, Nordens ark, Nordiska kulturlandskapsförbundet och Stiftelsen Skansen. Projektets syfte är att visa på vårt historiska, nutida och framtida beroende av biologisk mångfald och dess kulturhistoriska aspekt för att visa vikten av att bevara den. På så sätt illustreras också människans positiva påverkan på landskapet och dess stora andel av människogynnad biodiversitet, vilket är en viktig aspekt i naturvårdsarbete och bevarandeinsatser vad gäller lantraser och lantsorter. Projektet har framför allt verkat via tre delar; ett årligt

etnobiologisymposium med varierande teman, en skriftserie vid namn *Studia ethnobiologica* och ett bokverk om tre volymer. Avsikten med det sistnämnda är just att visa på nyttjandet av naturens invånare till nytta och nöje. Tre volymer har publicerats: *Människan och naturen* (2001), *Människan och florán* (2005) och *Människan och faunan* (2007). Under 2006–07 övergick etnobiologiprojektet successivt att inkluderas i NAPTEK:s arbete, eftersom det till stor del handlar just om att synliggöra traditionell och lokal kunskap kopplad till den biologiska mångfalden, kan den därför anses vara en insats som sträcker sig över flera av programmets deluppgifter. Ytterligare volymer i detta bokverk som förtydligar kopplingen mellan kultur och natur samt traditionell kunskap relaterad till naturresurserna är under diskussion.

Från 25 april 2002–1 februari 2004 genomförde CBM på uppdrag av regeringskansliet en utredning av hur artikel 8j inom Konventionen om biologisk mångfald kan tolkas och genomföras för svenskt vidkommande. Denna resulterade i rapporten *Traditionell kunskap och lokalsamhällen: artikel 8j i Sverige* av Håkan Tunón¹. Slutsatserna från denna rapport inkluderades i propositionen *Svenska miljömål: ett gemensamt uppdrag* (Prop. 2004/05:150). Den 15 december fattades ett regeringsbeslut om att uppdraga åt CBM att inrätta ett ”nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald” med början 1 januari 2006. I regeringsbeslutet som initierade NAPTEK ges programmets huvudinriktning:

Centrum för biologisk mångfald (CBM) ges i uppdrag att, i samråd med Sametinget beträffande frågor som rör samisk kultur, och efter samråd med andra berörda, utveckla samt genomföra ett nationellt program för lokal och traditionell kunskap, relaterat till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Vad som anförs i prop. 2004/05:150 Svenska miljömål – ett gemensamt uppdrag, liksom konventionen om biologisk mångfald och dess artikel 8(j), skall gälla som utgångspunkt för arbetet. Programmet skall ha särskilt fokus på traditionell och lokal kunskap knuten till den samiska kulturen.

Programmet skall innehålla följande element: i) kartläggning och dokumentation, ii) åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap, iii) spridning av lokal och traditionell kunskap till vissa målgrupper som t.ex. brukare av biologiska resurser och myndigheter, samt iv) stimulera forskning. Programmet bör arbeta genom samverkan med olika intressenter såsom myndigheter, näringslivet och andra berörda organisationer och aktörer. Vidare bör programmet innefatta internationellt utbyte, inklusive processen inom konventionen om biologisk mångfald rörande denna fråga.

Regeringsbeslut M2005/6448/Na 59

I själva beslutet fördjupade man sig dock inte specifikt i bakgrunden till behovet av att inrätta ett nationellt program för dessa frågor. Detta hade redan gjorts i proposition 2004/05:150:

Regeringen bedömer att bevarande och användning av lokal och traditionell kunskap relaterat till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald har betydelse för möjligheten att uppnå *Ett rikt växt- och djurliv* och även de övriga miljökvalitetsmål som behandlar biologiska resurser. Lokal delaktighet och förvaltning där hänsyn tas till lokal och traditionell kunskap kan gynna både biologisk mångfald och ge möjlighet till långsiktig ekonomisk utveckling. Den lokala och traditionella kunskapen är en del av en kulturell och lokal identitet som kan bidra till nygamla innovationer för att skapa ett hållbart samhälle, kan främja lokala produkter viktiga för landsbygdsutveckling och kan bevara traditionell markanvändning.

Prop. 2004/05:150 ”Svenska miljömål – ett gemensamt uppdrag”, s. 225

Tanken är således att programmet ska arbeta med lokal och traditionell kunskap för att skapa förutsättningar för att uppnå såväl miljökvalitetsmålen som det övergripande målet med ett

¹ Finns nedladdningsbar på <http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift18.pdf>

framtida hållbart samhälle. Arbetet kommer därför att inbegripa en mängd olika projekt och delprojekt av mycket varierande omfattning och arbetsinsats. Avsikten är att de olika insatserna sammantaget via de fyra elementen (i) *kartläggning och dokumentation*, ii) *åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap*, iii) *spridning av lokal och traditionell kunskap till vissa målgrupper som t.ex. brukare av biologiska resurser och myndigheter*, samt iv) *stimulera forskning*) ska bidra till att uppnå målen. I detta sammanhang kan det vara viktigt att framhålla att man utifrån Konventionen om biologisk mångfald framhåller:

A majority of Parties within Europe consider the category of “traditional knowledge” in the context of Article 8(j), to be inappropriate to their national situation. Yet such knowledge does exist and, according to the responses of a small (and not necessarily representative) number of groups and individuals, has the potential to be put to use in the management, conservation and sustainable use of biological diversity. If awareness of the existence of traditional knowledge is further developed, through extending appreciation of what constitutes traditional knowledge within the context of Article 8(j), then not only will a more accurate picture of the current state of retention of traditional biodiversity-related knowledge be possible, but so also will further use of such knowledge be toward the aims of the CBD.

UNEP-WCMC, 2003, ”Traditional Lifestyles and Biodiversity Use. Regional report: Europe & Russia”, s. 21

Även handläggare vid såväl Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet som Jordbruksdepartementet framhåller att man vid regeringskansliet anser att arbetet med artikel 8j inbegriper alla lokalsamhällen med traditionella kunskapssystem och inte enbart det samiska som man kanske skulle förledas att tro utifrån skrivningen om ”ursprungliga och lokala samhällen” (”indigenous and local communities”). Detta framgår också tydligt i miljömålspropositionen (Prop. 2004/05:150, s. 225). Vi har därmed ytterligare grupper inom landet med traditionella levnadssätt och ”lokal och traditionell kunskap” som omfattas av programmets verksamhet. Många av dessa traditionsbärare kan komma att spela mycket stor roll i arbetet att bevara biologisk mångfald och utveckla ett hållbart samhälle. En av NAPTEK:s huvuduppgifter är att få samhället att i större utsträckning ta hänsyn till den kunskap som sådana traditionsbärare besitter vad gäller lokal förvaltning av biologiska resurser.

2. Programmets organisation

CBM har uttryckligen fått uppdraget att ”i samråd med Sametinget beträffande frågor som rör samisk kultur, och efter samråd med andra berörda, utveckla samt genomföra ett nationellt program för lokal och traditionell kunskap, relaterat till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald” och har därför det formella ansvaret att driva programmet. Det övergripande ansvaret för programmet vilar därför hos CBM:s styrelse, men för den löpande verksamheten har CBM:s föreståndare Urban Emanuelsson utsett Håkan Tunón till programchef och koordinator för verksamheten. Till programmet är också ett programråd knutet vars uppgift är att vara rådgivande i frågor av generell eller specifik natur. Dess medlemmar ska dessutom kunna fungera som referensinstanser för specifika frågeställningar.

Håkan ansvar för den dagliga verksamheten inom programmet i linje med programrådets rekommendationer och efter rimlig förankring med Urban och vid behov CBM:s styrelse. Programledningen har också regelbundna avstämningar med Sametingets kansli rörande frågor med specifik koppling till samisk kultur eller på annat sätt inom Sametingets intressesfär.

2.1. Programrådets sammansättning

Eftersom programmet har och framgent kommer att ha en verksamhet som sträcker sig från etnologi och folkloristik till immaterialrätt och landsbygdsutvecklingsfrågor så utarbetades under början av 2006 en lista på organisationer och myndigheter som var relevanta för de olika delarna av verksamheten. Det slutliga beslutet om sammansättningen av programrådet fattades av CBM:s styrelse i samband med mötet 2 maj 2006 och sedan av de respektive organisationerna. Samtliga tillfrågade organisationer accepterade att delta i programrådet, vilket borgar för en god bredd i kompetens- och intresseområden till fromma för programmets framtida verksamhet. Ordförande för programrådet är Urban Emanuelsson och föredragande är programmets koordinator Håkan Tunón. De organisationer som ingår i programrådet är:

- Åjtte – Svenskt Fjäll- och Samemuseum
- Avdelningen för humanekologi, Lunds universitet
- Friluftsmuseernas samarbetsorganisation (FRI) (Fredriksdals friluftsmuseum)
- Jordbruksverket
- Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien
- Lantbrukarnas riksförbund
- Länsmuseerna (Jamtli – Länsmuseet i Jämtlands län)
- Länsstyrelsen i Gävleborgs län
- Naturhistoriska museers samarbetsorganisation (NAMSA) (Julita – Sveriges lantbruksmuseum => Göteborgs naturhistoriska museum²)
- Naturvårdsverket
- Nordiska kulturlandskapsförbundet
- Nordiska museet
- Riksantikvarieämbetet
- Riksorganisationen Hela Sverige ska leva
- Sametinget
- Sportfiskarna
- Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI)
- Stiftelsen Skansen
- Svenska jägareförbundet
- Svenska Kust- och Insjö-Fiskarnas Organisation (SKIFO)
- Sveriges hembygdsförbund

² NAMSA bytte representation i programrådet under 2007.

Under 2007 har programrådet sammanträtt tre gånger varav två genomfördes som heldagsmöten i Uppsala och ett i Saltoluokta 17–19 juli. Tanken är att programrådet ska sammanträda två till tre gånger om året och att åtminstone ett av dem ska vara ett flerdagsmöte för att skapa möjlighet till fördjupade diskussioner.

2.2. Nationell fokalpunkt

I april 2006 accepterade CBM och NAPTEK att utgöra nationell fokalpunkt för frågor rörande traditionell kunskap och artikel 8j i Konventionen om biologisk mångfald (CBD). Inom CBD finns nationella och tematiska fokalpunkter i varje land. De tematiska fokalpunkterna, exempelvis gällande traditionell kunskap, fungerar som kontaktyta inom landet och mellan länderna i frågor som gäller detta specifika ämnesområde. Detta innebär exempelvis att NAPTEK får i uppgift att svara på frågor från CBD-sekretariatet och diverse remisser med relevans för ämnet traditionell kunskap. I arbetet med att utveckla remissvar strävar vi efter en så bred involvering av organisationer som möjligt, både brukarorganisationer och myndigheter. Avsikten är att ytterligare utveckla metoder att kunna remittera frågor brett för att skapa fungerande beslutsunderlag. En organisatorisk uppgift av vikt är därför att utveckla ett system med kontaktpersoner vid olika organisationer och myndigheter för att på så sätt effektivisera implementerandet av CBD och öka delaktigheten i den nationella diskussionen rörande relaterade frågor. Under 2006–2007 inleddes därför arbete med att översätta ”Arbetsprogrammet för genomförandet av artikel 8j och därtill hörande bestämmelser inom konventionen om biologisk mångfald” och ”Element i en uppförandekod för att säkerställa respekt för ursprungs- och lokalsamhällens kulturella och immateriella arv som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald” till svenska. Avsikten är att arbetsprogrammet ska finnas tillgängligt på svenska och publicerat på NAPTEK:s hemsida³ under våren 2008. Uppförandekoden är å andra sidan ännu inte definitiv ännu utan kommer därför att föreligga som arbetsdokument i preliminär översättning. Översättningar av dokument rörande CBD är tänkta att öka tillgänglighet och delaktighet i genomförandet av konventionen i allmänhet och artikel 8j i synnerhet.

2.3. Verksamma personer i programmet

Under 2007 har följande personer varit verksamma inom programmet i större omfattning:

- Marie Byström (50 %)
- Mattias Iwarsson (50 %)
- Weronika Linkowski (50 %)
- Stephen Manktelow (50 %)
- Anders Tivell (50 %)
- Håkan Tunón (75 %)
- Gertrud Vallgård (5 %)
- Charlotta Warmark (25 %)

Ytterligare ett antal personer har varit knutna till programmet via andra organisationer.

2.3. Programmets hemsida på Internet

Under våren 2007 skapades en hemsida på Internet för programmet på den egna domänen www.naptek.se. Webbsidan är avsedd att presentera programmets verksamhet på ett lättillgängligt sätt samtidigt som man ska kunna komma åt rapporter från programmets olika aktiviteter. Avsikten är också att hemsidan via länkar ska kunna fungera som en nätverksplats för annan relevant verksamhet. Hemsidan är formgiven av CBM:s informatör Oloph Demker och hålls uppdaterad av Charlotta Warmark.

³ <http://www.naptek.se>

3. Verksamhetens inriktning

Tillsammans med programrådet har NAPTEK formulerat följande skrivning rörande verksamhetens mål:

NAPTEK:s långsiktiga mål är att utveckla former för att bevara och nyttja lokal och traditionell kunskap. Därvid skall man skapa förutsättningar för integrering av lokal och traditionell kunskap i samhället på ett sådant sätt att den biologiska mångfalden bevaras och nyttjas hållbart.

NAPTEK ska:

- undersöka och utveckla olika möjligheter för lokal förvaltning av biologiska resurser och landsbygdsutveckling utifrån lokal och traditionell kunskap och samtidigt stärka lokal kulturell identitet,
- utveckla metoder för lokalt förankrad dokumentation av traditionell kunskap samt inspirera lokala aktörer att inleda sådana initiativ,
- genomföra olika insatser för att få samhället att sätta större värde på lokal och traditionell kunskap, exempelvis genom att
 - + visa på kunskapens värde för biologisk mångfald och miljömål
 - + visa på ekologiska, ekonomiska och energimässiga vinster av traditionella sedvänjor, kulturlandskap och småskaliga produktionssystem

Avsikten är naturligtvis att det långsiktiga målet skall vara övergripande över all verksamhet och alla delmål. Syftet är att särskilt verka för bevarande och nyttjande av den lokala och traditionella kunskap som inverkar gynnsamt på bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald.

Arbetet har hittills omfattat insatser som på olika sätt inbegripit aspekter med direkt eller indirekt beröring till de fyra (fem) punkter som regeringen i sitt beslut uppdrog åt programmet att verka inom:

- i) kartläggning och dokumentation,
 - ii) åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap,
 - iii) spridning av lokal och traditionell kunskap till vissa målgrupper som t.ex. brukare av biologiska resurser och myndigheter,
 - iv) stimulera forskning,
- samt (v) ha en internationell koppling.

Man kan konstatera att många av programmets insatser samtidigt avses bidra till verkställandet av flera av dessa fem punkter. Initialt har verksamheten syftat till att genomföra olika punktinsatser som driver arbetet framåt längs hela verksamhetsfältet; från akademiska aspekter på etnobiologisk forskning över till praktiska frågor rörande landsbygdsutveckling och lokal förvaltning. En av tankarna har därvid varit att lokal och traditionell kunskap behöver synliggöras i ett helhetsperspektiv, och de insatser som genomförts initialt har valts bl.a. utifrån det perspektivet.

Under 2006 var merparten av arbetet inriktat på att synliggöra programmet i olika sammanhang för att knyta upp samarbetspartners för olika framtida projekt. Detta arbete har till stor del fokuserat på lokala grupper och traditionsbärare för att framhålla att NAPTEK och därmed också regeringen visar intresse för dessa frågor. Det kan samtidigt tolkas som en egen insats för att höja statusen hos traditionell kunskap och således även i praktiken öka incitamentet att upprätthålla kunskapen i sig. I samråd med programrådet och andra intressenter har vi även strävat efter att få en klar bild över hur arbetet borde genomföras och

vilka delar som är att betrakta som särskilt angelägna. Under 2007 har syftet däremot varit att fördjupa och utveckla de olika projekten och att konkretisera insatserna inom programmets verksamhet. De olika delarna i uppdraget kommer först översiktligt att presenteras under respektive rubrik (3.1–3.5) [de fem punkterna i regeringsbeslutet] och därefter återkommer en del av insatserna listade under kapitel 4 för att där mer ingående presenteras under de respektive övergripande projekten.

3.1. Kartläggning och dokumentation

En viktig fråga inom NAPTEK:s hägn är att tidigt komma igång med konkret arbete rörande kartläggning och dokumentation av traditionell kunskap och traditionella sedvänjor. Under 2006 och 2007 har vi i samarbete med Sametinget initierat en insats som vi har valt att kalla för *det samiska initiativet* (se 4.1. *Samiska initiativet*). Detta arbete syftar till att inom det samiska samhället lyfta frågan om en aktiv kartläggning och ett bevarande av traditionell kunskap och immateriellt kulturarv inom den samiska kulturen. Insatsen är avsedd att aktivt bidra till att bevara samisk traditionell kunskap, att stärka den samiska kulturella identiteten och ge en ökad förståelse för hållbart nyttjande av biologiska resurser och ekosystem inom de samiska näringarna.

Ett annat initiativ som genomförs för att initiera dokumentation är att i samarbete med Sveriges Hembygdsförbund (se 4.2. *Traditionell kunskap och hembygdsrörelsen*) utveckla ett inspirations-/kursmaterial för kartläggning och dokumentation av traditionell kunskap och lokala traditioner. En förhoppning är att en betydande del av hembygdsrörelsens närmare en halv miljon medlemmar ska kunna medverka till att uppfylla en del av programmets uppdrag, dvs att kartlägga traditionell kunskap och sedvänjor och därmed bevara dessa till eftervärlden. Det är emellertid viktigt att notera att kartläggande och arkivering är i sig en otillräcklig insats att bevara till eftervärlden utan det måste till någon form av konkret överföring, förmedling och inläring.

För att akademiskt skapa ett mer allmänt intresse för att dokumentera och kartlägga traditionell kunskap genomfördes under hösten 2006 ett symposium med titeln ”Litteratur och källor till etnobiologisk kunskap”, vilket är avsett att resultera i en antologi som ska beskriva olika former av källor till information om etnobiologi och traditionell kunskap samt belysa deras styrkor och svagheter. Detta kan ses som än mer akademisk inspirationsskrift och som kanske inriktar sig på en annan målgrupp än det material som produceras i samarbete med Sveriges Hembygdsförbund. Förhoppningen är att uppnå mer samarbeten över ämnesgränserna rörande forskning om lokala och traditionell kunskap. Denna skrift är planerad att utkomma tidigast under 2008.

Vi har inom NAPTEK också valt att särskilt lyfta fram en dokumentationsteknik som på engelska kallas *eco-mapping* eller *cultural mapping*. Det är ett samlingsnamn för metoder som syftar till att tydliggöra och visa på existerande traditionell/lokal kunskap om naturen och hur lokalsamhällen lever i och brukar naturen. Tekniken innebär att traditionell ekologisk kunskap kartläggs i en deltagande lokal process i kartform och gärna i ett geografiskt informationssystem (GIS). Tekniken har i andra länder varit banbrytande för att exempelvis uppmärksamma traditionell kunskap, lösa markkonflikter och åstadkomma trading av kunskap över generationsgränserna i samhällen där yngre i hög utsträckning förlorat tidigare generationers kunskap. Hugh Brody, som var en av initiativtagarna till de första *eco-mapping*-studierna i Kanada på 1970-talet, har för NAPTEK:s räkning deltagit i seminarier i Sverige vid två tillfällen samt besökt Kustringen utanför Kalix. Kustringen bedriver sedan ett antal år en egen lokalt driven process, med stöd av NAPTEK från 2006. Arbetet syftar bland annat till

att lära om den egna lokala kulturen. Man har kartlagt gamla lokala platsnamn och sökt bakgrund till namnen i platsernas historia. Under vintern 2007–2008 genomför Kustringen ett arbete att kartlägga och tydliggöra den lokala kunskapen om det traditionella kustnära fisket. Syftet är att få underlag för en dialog med myndigheter för att skapa framtida förutsättningar för att återinföra traditionellt fiske parallellt med det moderna industrifisket. Man vill också använda denna möjlighet för att brygga över generationerna och intressera unga att lära om det gamla. Flera av pilotprojekten inom *det samiska initiativet* utgör också försök att dra nytta av denna teknik för dokumentering av samisk traditionell kunskap och naturresursanvändning. En förhoppning är att man exempelvis genom att synliggöra samiskt naturresursanvändande i landskapet kan koppla detta med förekomsten av naturvärden, vilket är en insats i enlighet med grundidén till artikel 8j, nämligen kopplingen mellan traditionell kunskap och *in situ*-bevarande av biologisk mångfald. NAPTEK har även för avsikt att skapa lättillgängliga handledningar för olika målgrupper hur man rent praktiskt går vidare med ett sådant arbete. En annan användning av *eco-mapping* är att även synliggöra vanliga medborgares användande av landskapet inför stadsplanering och infrastrukturprojekt. Då används ibland termen *participatory mapping*. Detta kan vara ett värdefullt verktyg för att på ett demokratiskt sätt låta lokalbefolkningen styra samhällsutveckling utifrån sina egna värderingar. Idag sker mycket av samhällsplaneringen utan inblandning av lokala invånare och lokal kunskap förutom i samrådsförfarandet i ett mycket sent skede då större ändringar ofta i praktiken är omöjliga. Kontinuerligt genomförda kartläggningar hur och till vad lokalbefolkningen använder landskapet borde vara ett nödvändigt underlag i planeringen på samma sätt som miljökonsekvensbeskrivningar och arkeologiska undersökningar är det redan idag.

NAPTEK stödjer också Rolf Kjellströms arbete med en mycket omfattande sammanställning av folkminnesmaterial om äldre tiders naturresursanvändning i nybyggarsamhällen i södra Lappland. Forskaren och författaren Rolf Kjellström har tidigare bland annat arbetat på Nordiska museet och publicerat ett antal böcker om traditionell kunskap och sedvänjor bland samer och nybyggare. Detta projekt syftar emellertid till att ta ett helhetsgrepp om nybyggarkulturens nyttjande av de biologiska naturresurserna för överlevnad och avsikten är att det ska resultera i en eller flera volymer under de kommande åren.

Ett önskvärt koncept som kopplar an till arbetet med kartläggning och dokumentation är upprättandet av en interaktiv hemsida på Internet (se 4.3. *Kunskapsportal*) för rapportering av information av värde för att uppfylla programmets uppdrag att bevara och sprida traditionell kunskap. Tankarna med detta är att möjliggöra för alla intresserade med en Internet-uppkoppling att studera inmatade uppgifter och kanske framför allt mata in uppgifter och information om traditionell kunskap eller traditionell hävd till en hemsida. Detta arbete ska sedan kunna genomföras på ett analogt sätt som arbetet med Artportalen (www.artportalen.se) fast istället för biologiska observationer bör man kunna inkludera etnologiska sådana. Förutsättningar för en sådan portal har under 2006 och 2007 diskuterats inom NAPTEK:s programråd. Dessa förutsättningar behöver utredas närmare innan beslut tas.

3.2. Åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap

Med upprätthållande av lokal och traditionell kunskap innefattas ett bevarande *in situ*, inom själva kunskapssystemet, dvs ett bevarande av kunskapen i dess rätta sammanhang och i praktiken. Syftet med ett sådant upprätthållande är att skapa förutsättningar för att behålla hela kunskapssystem istället för att endast dokumentera enstaka inslag av kunskapen. Man riskerar då inte på samma sätt att det uppkommer kunskapsluckor som ofta normalt är fallet vid uppteckningar. Detta är avgörande för att ha en tillräcklig kunskap som kan anpassa sig till förändrade villkor orsakade av exempelvis global uppvärmning och förändrad flora och

faunan. Lokal och traditionell kunskap är och har alltid varit i ständig omdaning för att ta hänsyn till omgivande förändringar och förutsättningar.

Inom etnobiologiprojektet vid CBM har vi som nämnts ovan arbetat med utgivningen av ett etnobiologibokverk med böckerna "Människan och naturen: etnobiologi i Sverige 1" (2001) och "Människan och floran: etnobiologi i Sverige 2" (2005). Tillkomsten av programmet i kombination med ett substantiellt bidrag från Naturvårdsverket möjliggjorde även färdigställandet av "Människan och faunan: etnobiologi i Sverige 3" (2007). Det övergripande syftet med detta bokverk (se även 4.4. *Pedagogiska projektet*) har varit att lyfta fram mångfalden av vårt historiska och nutida beroende av biologisk mångfald samt den potentiella nyttan en bevarad biodiversitet kan leda till. Även bredden på vår traditionella kunskap relaterad till biologisk mångfald framhålls. Utgivandet av dessa och liknande böcker kan sägas innebära en insats för såväl karläggning och dokumentation som upprätthållande av lokal och traditionell kunskap. Under 2007 har föreläsningar om bokverket och programmets verksamhet hållits i olika sammanhang, t.ex. för olika föreningar, studieförbund och äldreboenden samt på Bok- och biblioteksmässan i Göteborg. En förhoppning är att bokverket ska väcka intresse hos läsarna till att så småningom engagera sig i kunskapsportalens möjlighet att interaktivt förhålla sig till kunskapsdokumentationen.

Inom arbetet för att utvärdera olika metoder att upprätthålla/bibehålla traditionell kunskap inom lokala kunskapssamhällen har vi valt att försöka genomföra en mer djuplodande analys av situationen för fäbodbrukare (se 4.5. *Fäbodbruket*). Fäbodbruket är en mångfasetterad näring i vilken traditionell kunskap rörande allt från djurskötsel till livsmedelsproduktion ryms och fortfarande i det stora finns bevarat hos vissa brukare. Det därmed förknippade utmarksbetet och eventuell fodertäkt kan också förmodas ha gynnsam inverkan på den biologiska mångfalden i närområdet. Näringen omfattar dessutom en produktion som till skillnad från övrigt jordbruk beräknas ha en positiv balans vad gäller insatt respektive uttagen energi. Samtidigt är den kulturhistoriskt förankrad och turistiskt intressant. En viktig del i tankegångarna har därför varit att se hur och på vilka bevekelsegrunder man kan sträva efter att upprätthålla ett helt kunskapssystem. Således har en olika insatser genomförts och externa uppdrag lämnats till relevanta organisationer.

Under hösten 2006 och våren 2007 deltog NAPTEK/CBM i diskussionerna rörande en temadag om bioprospektering, ett samarrangemang med bl.a. Gentekniknämnden. Efter omfattande diskussioner valde NAPTEK att lämna samarbetet eftersom vi bedömde att temadagen inte på ett allsidigt sätt belyste frågans komplexa natur och hade brister vad gällde framföra de svagare gruppernas perspektiv.

Vid sidan av programmets insatser vad gäller den samiska kulturen har vi under 2007–2008 valt att lägga in stora resurser i projektet "Hållbara bygder 2", som är ett samarbetet med Institutionen för Stad och Land på SLU, Riksorganisationen Hela Sverige ska leva och Naturskyddsföreningen med finansiellt stöd från Jordbruksverket (se 4.6. *Hållbara bygder och innovativ förvaltning*). Projektet har bjudit in ett tjugofemtal lokala utvecklingsgrupper från landsbygden i Sverige. Syftet är att bygderna var för sig och tillsammans ska söka vägar för ett hållbart samhälle då vi vet att klimatet förändras, oljan sinar och många ekosystem redan är under svår stress. Pilotbygdernas projekt inleds under vårvintern 2008 och kommer under den första fasen att innebära många möten i bygderna för att initiera olika lokala processer. Detta kan ses som en naturlig fortsättning på samarbetsprojektet "Innovativ Förvaltning: Lokala förvaltningsformer av naturresurser", som NAPTEK var involverat i

under 2006. NAPTEK lägger här särskild vikt vid att lyfta fram betydelsen av lokal och traditionell kunskap i pilotbygdernas eget arbete för hållbar utveckling.

3.3. Spridning av lokal och traditionell kunskap till olika målgrupper

För att möjliggöra såväl kartläggning som upprätthållande av lokal och traditionell kunskap krävs att information sprids om både om vilken slags kunskap det handlar och vilken potentiell nytta man kan ha av den. Mycket av de olika verksamheter som har initierats inom programmet fungerar parallellt som insatser för att sprida information till olika relevanta målgrupper. En mycket viktig målgrupp är naturligtvis de kommande generationerna och vi har därför initierat ett pedagogiskt projekt (se 4.4. *Pedagogiska projektet*), som främst inriktar sig på skolan och barn- och ungdomsverksamhet. Vår bedömning har varit att programmet får bäst effekt genom att vända sig till personer som arbetar med skolan och med barn och ungdomar snarare än att vända sig direkt till huvudmålgruppen. Ett första steg är att försöka skapa ett gränsöverskridande nätverk för människor och organisationer som sysslar med frågor rörande pedagogik inom och informationsspridning om gränssnittet mellan natur och kultur, såsom personal vid naturskolor, naturum, friluftsmuseer, läns museer, lokala museer och många andra instanser. Våra insatser bör främst lyfta upp den traditionella kunskapen och dess koppling till hållbar utveckling och bevarande av biologisk mångfald. I det pedagogiska sammanhanget ser vi traditionell kunskap och etnobiologi som verktyg för att väcka intresse för biologi och naturvård samt bidra till ett fördjupat miljötänkande. I april 2007 genomfördes därför en workshop ”Natur, kultur & traditionell kunskap i lärandet — att inspirera och nå ut”. Workshopen skapade ett möte och en dialog mellan ett antal olika grupper som sällan möts på samma arena och en rapport från dessa initiala diskussioner kommer att publiceras på programmets hemsida.⁴ Deltagarna i denna workshop har därefter delvis utgjort ett löst nätverk för att föra denna process vidare.

Även vårt samarbete med Sveriges hembygdsförbund har kopplingar till kulturarvet och hållbar utveckling. I det samarbetet har vi inlett medverkan i CultRural (se 4.2. *Traditionell kunskap och hembygdsrörelsen*) som är ett EU-projekt inom programmet ”Culture 2000”. Det första arbetsmötet hölls på Skansen i november 2006 där NAPTEK presenterade sin verksamhet. Projektet kommer att löpa fram till 2009 och är ett samarbete med kulturhistoriska institutioner och museer i Grekland, Bulgarien, Italien, Frankrike, Polen och Ungern. Syftet är att lyfta fram landsbygdens kulturarv och dess koppling till långsiktigt hållbar utveckling. Inom projektet är det tänkt att ett antal nationella och internationella seminarier ska genomföras och det ska produceras ett par vandringsutställningar som kan turnera mellan de inblandade länderna. Det preliminära temat för den vandringsutställning som Hembygdsförbundet medverkar i är ”I skuggan av miljö-, klimat- och energifrågorna kan traditionell kunskap vara en källa till inspiration, innovationer och teknikutveckling för ett modernt uthålligt samhälle”. I maj 2007 genomfördes det första nationella seminariet ”Kulturarvet som resurs när oljan tar slut” på Läns museet Gävleborg. Ytterligare seminarier kommer att genomföras under projekttiden.

För att sprida lokal och traditionell kunskap till lämpliga målgrupper och initiera relevant forskning har vi valt en strategi med särskilda kunskapssammanställningar och workshops för att identifiera kunskapsbrister (se 4.7. *Traditionell kunskap och biologisk mångfald*). Tanken är att visa på traditionell kunskap kopplad till olika sorters hävd som har uttalad betydelse för biologisk mångfald och kulturella värden. Under 2006 genomfördes därför en workshop rörande utmarksbete (särskilt borealt skogsbete, s.k. fåbodbete), traditionell kunskap och

⁴ <http://www.naptek.se>

biologisk mångfald med särskilt inbjudna naturvårdsbiologer, agrarhistoriker, länsstyrelserepresentanter och fäbodbrukare samt representanter från Jordbruksverket, Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket. Syftet var dubbelt dels ringa in det befintliga kunskapsunderlaget vad gäller skogsbetes effekter på biologisk mångfald och dels att föra samman brukare och myndighetspersoner i en dialog rörande regelverk, ersättningsystem och kunskapsbevarande. Därefter genomfördes en kunskapssammanställning över genomförda forskningsstudier rörande borealt skogsbete och dess påverkan på biologisk mångfald. Sammanställningen genomfördes av Weronika Linkowski och syftet är att samla kunskap om traditionellt nyttjande av utmarksbeten och dess betydelse för biologisk mångfald, med särskild betoning på borealt skogsbete. Rapporten ska också peka på kunskapsluckor och på så vis stimulera till ny forskning. Den planeras att bli publicerad på hemsidan under våren 2008.

Den 19 november 2007 genomfördes ytterligare ett seminarium ”Skötsel av naturbetesmarker”, vilket var ett samarrangemang mellan CBM och ArtDatabanken. Det var ett betesseminarium med inbjudna artexperter från hela landet. Målet med seminariet var att samla och analysera den kunskap om skötsel av naturbetesmark som finns bland experter på olika artgrupper. Avsikten var bland annat att belysa vilka artgrupper och värden i naturbetesmark som är förenliga respektive oförenliga, vilka skötselformer som skulle kunna tillgodose olika arters krav, samt vilka allvarliga kunskapsluckor som finns. Artexperter inbjöds för att kort presentera vilka ekologiska faktorer i naturbetesmark som ”deras” organismgrupp kräver eller gynnas av, vad den inte tål samt vilka skötselformer som skulle kunna tillgodose kraven. En sammanställning av seminariet kommer att läggas ut på hemsidan under våren 2008.

I samarbete med ArtDatabanken och Naturvårdsverket ska en rad åtgärdsprogram för hävdberoende arter studeras närmare vad avser den traditionella hävdens betydelse och vikt vid skrivningar av råd och åtgärder för de arter som är beroende av traditionell hävd. Arbetet kommer att göras för att visa att behoven för olika artgrupper skiljer sig åt och att generella skötselråd ibland kan vara långt från den traditionella hävd vilken ursprungligen har gynnat arterna. Denna insats är viktig för att framhålla kopplingen mellan traditionell kunskap och biologisk mångfald.

3.4. Stimulera forskning

Man kan säga att de flesta av de tidigare omnämnda insatserna vad gäller kartläggning, dokumentation, upprätthållande och spridande av lokal och traditionell kunskap även har förutsättningar att stimulera till forskning inom en mängd olika fält. Det tidigare omnämnda symposiet ”Litteratur och källor till etnobiologisk kunskap” kanske särskilt ska ses som en möjlig väg att synliggöra forskningsredskap och lyfta fram olika ämnen för forskning. Avsikten är att detta symposium kommer att resultera i en praktisk manual över hur man kan använda olika källor för utredning av specifika forskningsfrågor inom etnologi och traditionell kunskap. Även kunskapssammanställningarna rörande nuvarande vetenskaplig position vad gäller kopplingen mellan olika typer av hävd och deras påverkan på biologisk mångfald (se 4.7. *Traditionell kunskap och biologisk mångfald*) är viktiga för att stimulera till ny forskning inom relevanta områden. Periodvis under 2006 och 2007 har Susanne Gustafsson (Institutionen för evolution, genomik och systematik, Uppsala universitet) arbetat för programmets räkning med att utveckla beståndsdelar av en handlingsplan rörande det nationella arbetet med bevarandet av husdjursgenetiska resurser samt utvecklandet av ett relevant allsidigt forskningsprogram kopplat till detta. I det sammanhanget är det viktigt att också väga in traditionell kunskap rörande avel, urval och skötsel.

3.5. Internationellt utbyte

I regeringsbeslutet framgick en önskan att programmet även bör innefatta internationellt utbyte. Detta kommer att ske och har redan skett inom den pågående diskussionen och processen inom Konventionen om biologisk mångfald och särskilt inom arbetsgruppen rörande artikel 8j och även WIPO:s (World Intellectual Property Organisation) *Intergovernmental committee on intellectual property and genetic resources, traditional knowledge and folklore*, men också i form av mer konkreta internationella samarbeten och forskningsprojekt.

I januari 2007 genomfördes en presentation av NAPTEK och dess uppgift rörande dokumentation och kartläggning av traditionell kunskap på ett arbetsgruppsmöte i Banja Luka i Bosnien-Hercegovina inom samarbetsprojektet SeedNet. Det sistnämnda är ett Sida-finansierat projekt för att initiera nationella genbanker i de olika länderna på Balkan. Arbetsgruppen bestod av representanter från ett flertal länder på Balkan. Avsikten var att förtydliga kopplingen mellan traditionell kunskap och genetiskt material och framhålla att man i genbankssammanhang måste ha en vidare ingång än enbart samla in genetiskt material och direkta odlingsförhållanden utan att försöka mer holistiskt betrakta växtsorterna och de därvid relaterade kunskapssystemen. Detta kan ses som en av de initiala aktiviteterna i NAPTEK:s planerade projekt där ett internationellt arbete kan fungera som en spridning av NAPTEK-konceptet till exempelvis länderna på Balkan samtidigt som deras befintliga kunskapssystem inom lantbruket kan fylla luckor i vår egen praktiska kunskap rörande hävd och markutnyttjande som kan vara väsentligt för naturvården. Vid sidan av SeedNet bedriver CBM också det s.k. Sydost-sydost-projektet på Balkan. Ett projekt där kulturlandskapet i sydöstra Sverige diskuteras vetenskaplig utgående från kulturlandskapet i sydöstra Europa, främst länderna på Balkan. I flera områden i dessa länder förekommer olika hävdsystem som exempelvis påminner om den betes-, hö- och mejeriekonomin som råder och kanske främst har rätt i det svenska fäbodbältet. Vi diskuterar därför möjligheterna att utveckla projekt rörande dokumentation av traditionell kunskap och dess koppling till biologisk mångfald i Sydosteuropa för att samtidigt även kunna bidra till upprätthållandet av den svenska folkliga kulturen. Det har också kommit till NAPTEK:s kännedom att det inom det svenska fäbodbältet har förekommit att immigranter från exempelvis Balkan har visat sig ha ingående kunskaper i sådan verksamhet. Detta har bland annat väckt tankarna om att följa upp andra organisationers erfarenheter av traditionell kunskap och sedvänjor på landsbygden som en väg till integration i det svenska samhället för vissa grupper av invandrare.

NAPTEK har som ovan nämnts under 2007 även medverkat i EU-projektet CultRural, ett samverkansprojekt mellan kulturhistoriska institutioner och museum i Sverige, Grekland, Bulgarien, Italien, Frankrike, Polen och Ungern. Vi har också haft kontakter och utbyte med African Biodiversity Network (ABN) i samband med att dess medlemsorganisation Porini besökte Sverige. Vi har också träffat representanter för Southern African Development Community's Regional Environmental Education Programme (SADC REEP) för utbyte om gemensamma frågor. SADC REEPs representanter, som ligger långt framme internationellt vad gäller "Education for Sustainable Development" var mycket intresserade av NAPTEKs pedagogiska projekt och möjligheter till samverkan om lärande om traditionell kunskap kommer att undersökas närmare. Det internationella utbytet inom programmets ram visar att svenska och internationella erfarenheter från arbete med lokal och traditionell kunskap har många likheter och att det finns en god grund för ömsesidigt lärande. Vi har för avsikt att på olika sätt och i olika sammanhang under de kommande åren visa på den svenska metoden att förverkliga intentionerna inom arbetsprogrammet för artikel 8j och att presentera hur vi verkar för lokal delaktighet från traditionsbärare från lokal samhällen i stort och samerna i synnerhet.

4. Beskrivningar av olika pågående projekt

Syftet med detta kapitel är att förklara och utveckla syftena och processerna med några av de mer övergripande projekten både i sin helhet och vad gäller de insatser som har skett under 2007. Avsikten är att därigenom lite tydligare visa hur de olika projekten hänger ihop och vad våra avsikter med dem är. Redan tidigare har vi påpekat att merparten av de olika projekten har flerfaldiga syften att uppfylla vad gäller NAPTEK:s uppdrag:

- i) kartläggning och dokumentation,
- ii) åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap,
- iii) spridning av lokal och traditionell kunskap till vissa målgrupper,
- iv) stimulera forskning,
- och v) ha en internationell koppling.

4.1. *Det samiska initiativet*

I enlighet med regeringsuppdraget ska det nationella programmet ha ett särskilt fokus på traditionell och lokal kunskap knuten till den samiska kulturen. En samrådsgrupp bildades därför för uppdraget med Håkan Tunón och Marie Byström från NAPTEK och Ulla Barruk Sunna och Inez Svonni Fjällström från Sametinget. I den samverkan med Sametinget som inleddes under 2006 konstaterades gemensamt att det fanns behov av en förstudie över genomförda, pågående eller planerade forskningsstudier och dokumentationsinsatser rörande traditionell kunskap och sedvänjor inom den samiska kulturen. Studien skulle omfatta kartläggning av forskning rörande och dokumentation av traditioner och sedvänjor inom hela Sápmi. Avsikten var att denna översikt skulle ligga till grund för nödvändiga prioriteringar för det vidare arbetet gällande det samiska kulturarvet. Under hösten 2006 och början av 2007 genomförde Per Mikael Utsi förstudien på Sametingets uppdrag och med finansiering från NAPTEK. I mars 2007 genomfördes dessutom en temadag om traditionell kunskap under *Samiska veckan* i Umeå i samarbete med sameföreningen *Sáhkke*. Utsis förstudie visade trots att en stor mängd litteratur är publicerad rörande samer och deras kunskap och sedvänjor är de flesta studierna tämligen ytliga och baserar sig på ett fåtal källor. En slutsats som framkom var att det behövs omfattande och nationella insatser för att kunna dokumentera och upprätthålla den samiska traditionella kunskap som fortfarande finns levande i äldre samers medvetande. Studien visade att det finns anledning för det samiska samhället att lyfta frågan om en aktiv kartläggning och ett bevarande av traditionell kunskap och immateriellt kulturarv inom den samiska kulturen. Vi har valt att kalla insatsen för *det samiska initiativet* och avsikten är att den ska spela en roll för att bevara samisk traditionell kunskap, att stärka den samiska kulturella identiteten och öka förståelse för hållbart nyttjande av biologiska resurser och ekosystem inom de samiska näringarna. Resultatet från förstudien presenterades på Sametingets plenum i Storhogna i maj och Sametingets styrelse fattade beslut om att i nära samarbete med NAPTEK inleda en pilotprojektfas. Utsis rapport ”Traditionell kunskap och sedvänjor inom den samiska kulturen – relaterat till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald” publicerades och spreds under sommaren 2007. Under försommaren utlystes även möjligheten för samiska aktörer att söka anslag för genomförande av pilotprojekt för dokumentation av samisk traditionell kunskap. Under ansökningstiden genomfördes därför ett symposium ”Traditionell kunskap inom den samiska kulturen – praktiska metoder för att dokumentera och stärka traditionell samisk kunskap och kultur” (11–12 september) för att entusiasmera eventuella sökande. I symposiet medverkade professor Hugh Brody från Oxford, som i många år arbetat med s.k. eco-mapping. Inalles inkom arton ansökningar till Sametingets kulturråd som av Sametingets styrelse hade uppdragits att behandla och i samråd med NAPTEK besluta vilka ansökningar som skulle bifallas respektive avslås. Med gemensamma resurser från NAPTEK och Sametinget kunde åtta pilotprojekt tillsammans tilldelas i det närmaste 1,4 miljoner kronor. Själva projektarbetet kommer att

genomföras under 2008. Under året kommer också ytterligare en workshop att arrangeras inom initiativet och en utlysning av anslag för nya pilotprojekt vilka ska genomföras under 2009. En presentationsfolder för *det samiska initiativet* finns på NAPTEK:s hemsida.⁵

4.2. Traditionell kunskap och hembygdsrörelsen

Under 2006 och 2007 inleddes ett nära samarbete med Sveriges Hembygdsförbund för att skapa förutsättningar för att få hembygdsföreningar runt om i landet att kartlägga och dokumentera lokala traditioner kopplade till naturresurser och markanvändning. Redan idag omfattar Hembygdsrörelsens verksamhet en del av NAPTEK:s uppdrag, men den innefattar även många andra områden. Syftet med vår insats är att utveckla ett inspirations-/kursmaterial för kartläggning och dokumentation av traditionell kunskap och lokala traditioner. En förhoppning är att en betydande del av hembygdsrörelsens närmare en halv miljon medlemmar ska kunna medverka till att uppfylla en del av programmets uppdrag, dvs att kartlägga och förmedla traditionell kunskap och sedvänjor och därmed bevara dessa till eftervärlden. En idé är även att dessa substantiellt ska bidra till inmatning av uppgifter i den planerade kunskapsportalen (se 4.3. *Kunskapsportal*). I samband med Sveriges Hembygdsförbunds årsstämma genomförde NAPTEK en tämligen välbesökt workshop om traditionell kunskap och etnobiologi. De flesta deltagarna var ense om att man redan idag till stor del ägnade sig åt denna typ av verksamhet, men att man uppskattade möjligheten till ytterligare vägledning, särskilt när det gällde metodologiska aspekter.

Sveriges Hembygdsförbund och NAPTEK medverkar i Cultrural, som är ett EU-projekt vilket genomförs 1 oktober 2006–20 september 2009. Förutom Sverige ingår Bulgarien, Frankrike, Grekland, Italien, Polen och Ungern. Cultrural är ett projekt inom EU:s program Culture 2000 och Sverige Hembygdsförbund är svensk projektägare. Bakgrunden är det faktum, att landsbygdsens kulturarv är en viktig del av Europas kultur och kulturarv. Det måste skyddas, bevaras och brukas på rätt sätt. Dagens och morgondagens samhälle har mycket att hämta här när det gäller hushållning med naturresurser och mänsklig samverkan. Detta kulturarv är hotat liksom de traditionella kunskaper som är förknippade med det. Syftet med Cultrural är att visa hur landsbygdsens kulturarv kan användas för att främja lokal och regional landsbygdsutveckling men också samhällsutvecklingen i stort, hur äldre kunskaper och erfarenheter har stor potential och kan användas på nytt sätt för att lösa dagens och morgondagens problem. Genom att främja människors identitet, inspirera till energisparande och liknande, kan kulturarvet och den traditionella kunskapen också bidra till att balansera de negativa effekterna av globaliseringen. Tre olika utställningar planeras, och dessa ska turnera inom respektive grupp. Länderna arbetar gruppvis: Italien och Grekland samverkar om specifika företeelser i landskapet som betydelsebärare, Polen, Bulgarien och Grekland om symboler och riter som bindemedel mellan människor och som identitetsskapare, och Frankrike, Ungern och Sverige om inspiration och innovation genom tillvaratagande av traditionell kunskap. NAPTEK har medverkat i de två seminarier som hittills genomförts inom ramen för Cultrural i Sverige, bl.a. med föreläsning om möjliga användningar av traditionell kunskap i arbetet för en hållbar utveckling. NAPTEK kommer också att medverka i det andra nationella Cultrural-seminariet i mars 2008 med rubriken: ”Vad har hembygdsrörelsen att erbjuda framtiden?”.

Inom Cultrural genomförs dokumentation och forskning kring äldre tiders kunskaper och bruk, flera vandringsutställningar byggs utifrån olika temata, flera seminarier hålls såväl på nationell nivå som internationellt. Samverkan och erfarenhetsutbyte mellan de deltagande

⁵ <http://www.naptek.se>

länderna är både ett mål och ett medel. Förutom utställningarna kommer resultatet av projektet att utgöras av forskningsrapporter, informationsfoldrar, guidehäften till utställningarna och studiematerial av olika slag. I anslutning till utställningarna, vilka till stor del riktar sig till barn och ungdomar, ordnas program och aktiviteter. En hemsida är under uppbyggnad (www.cultrural.net eller www.cultrural.eu). Viss information finns också på Sveriges Hembygdsförbunds hemsida (www.hembygd.se). Projektet avslutas med en större konferens i Aten i september 2009 och allt material sammanställs i en slutrapport. Avsikten är att mycket av arbetet i olika nätverk och inom olika fack skall fortsätta därefter. Projektet kommer, både under själva projekttiden och därefter, att ge hembygdsrörelsen möjlighet att ytterligare bredda sin bas samtidigt som den får nya redskap att arbeta med. Detta förstärks ytterligare genom den inspirationsskrift som är under framtagande i samarbete mellan NAPTEK och Sveriges Hembygdsförbund och som också utgör en del av Sveriges verksamhet i Cultrural.

Parallellt med NAPTEK:s samarbete med Sveriges Hembygdsförbund har det pågått en process inom förbundet för att revidera förbundets verksamhet. En arbetsgrupp har tagit fram ett förslag som sedan har varit ute på remiss i hela hembygdsrörelsen. Nära femhundra hembygdsföreningar och regionala förbund har i slutskedet deltagit i arbetet. De utgör drygt en fjärdedel av landets samlade hembygdsrörelse. Samverkan med NAPTEK har enligt Sveriges Hembygdsförbund varit viktig vid utarbetandet av den nya inriktningen. Under riksstämman 1–2 juni 2007 antogs en ny skrivning av Sveriges Hembygdsförbunds grundsyn i tre punkter. Denna formulering kommer att ersätta tidigare skrivning i handlingsprogrammet, vilket omarbetas 2007–2008. Den nya skrivningen lyder:

- Hembygdsrörelsen är en del av det levande samhället. Den skapar broar mellan det förgångna, nutiden och framtiden.
- Hembygdsrörelsen har ett humanistiskt och demokratiskt synsätt. Den är öppen för alla, oavsett bakgrund. Den respekterar kulturarvets skiftande former i tid och rum.
- Hembygdsarbetet skapar gemenskap, trygghet och identitet. Intresset för kulturarvet är drivkraften i engagemanget för hembygden. Här möts alla generationer.

Detta är skrivningar som bjuder in till vidare samarbeten mellan NAPTEK och Sveriges Hembygdsförbund och som lovar gott för framtiden.

4.3. Kunskapsportal

Ett önskvärt koncept som kopplar an till båda de ovan nämnda projekten är upprättandet av en interaktiv hemsida på Internet för rapportering av information av värde för att uppfylla programmets uppdrag att bevara och sprida traditionell kunskap. Tankarna med detta är att möjliggöra för alla intresserade med en Internet-uppkoppling att studera inmatade uppgifter och kanske framför allt mata in egna uppgifter och information om traditionell kunskap eller traditionell hävd till en hemsida. Detta arbete ska sedan kunna genomföras på ett analogt sätt som arbetet med Artportalen (www.artportalen.se) fast istället för biologiska observationer bör man kunna inkludera etnologiska sådana, exempelvis beskrivningar av seder och bruk vad gäller naturresursernas användning. Exempelvis skulle privatpersoner även kunna ladda upp bilder på äldre föremål som de vill veta mer om och andra personer svarar på vad de är, hur de och till vad de används. Man bör också kunna lämna levnadshistorier från olika delar av de mer traditionella verksamheterna. Denna ska sedan kunna få växa ut och fungera både som en kanal för insamling av kunskap och som ett sätt att sprida kunskap. Därigenom hoppas vi att incitamentet att upprätthålla kunskap också ska höjas samtidigt som man synliggör vilka delar av den traditionella kunskapen som är hotad. Initialt ansåg vi att man borde kunna begränsa tillgängligheten vad gäller viss typ av information så att exempelvis detaljer rörande sameslöjdande kan förbehållas samer eller kanske enbart samiska slöjdare om uppgiftslämnarna så önskar. Detta kan emellertid visa sig vara mycket problematisk om man

begrundar offentlighetsprincipen. Samtidigt är det viktigt att konstatera att det endast är en mycket liten del av kunskapen som direkt kan kommersialiseras och som därför skulle behöva omfattas av restriktioner. Man kan därmed förmoda att problemet är ganska litet och att det möjligen är tillräckligt att det finns en funktion där uppgiftslämnaren kan bekräfta att han/hon är medveten om risken vid uppladdning av information. Under åren har många diskussioner om olika frågor rörande praktiska detaljer hur denna insats ska kunna förverkligas. Dessa kommer att fortgå under 2008.

4.4. Pedagogiska projektet

En av de viktigaste målgrupperna för långsiktig spridning av lokal och traditionell kunskap är de kommande generationerna och vi har därför initierat ett pedagogiskt projekt, som särskilt inriktar sig på barn- och ungdomsverksamhet. Vi vill mena att programmet får bäst effekt genom att vi vänder oss till personer som arbetar med skolan och med barn och ungdomar snarare än att vända sig direkt till den egentliga målgruppen. Ett första steg var att skapa ett gränsöverskridande nätverk för människor och organisationer som sysslar med frågor rörande pedagogik inom och informationsspridning om gränssnittet mellan natur och kultur, såsom personal vid naturskolor, naturum, friluftsmuseer, läns museer, lokala museer, Fältbiologerna, Naturskyddsföreningen, hembygdsrörelsen, hemslöjdskonsulenter och många andra instanser. Insatser bör främst inrikta sig på traditionell kunskap och dess koppling till hållbar utveckling och bevarande av biologisk mångfald. Vi menar att traditionell kunskap och etnobiologi kan fungera som verktyg för att väcka intresse för biologi och naturvård samt ett fördjupat miljötänkande. Samtidigt som ett intresse i biologi via traditionell kunskap kan verka i andra riktningen och skapa ett intresse i kulturlandskap, kulturhistoria och kulturarvsbevarande. I april 2007 genomfördes därför en workshop ”Natur, kultur & traditionell kunskap i lärandet — att inspirera och nå ut”. Denna skapade ett möte och en dialog mellan ett antal olika grupper som sällan möts på samma arena och en rapport från dessa initiala diskussioner kommer att publiceras på programmets hemsida.⁶ Workshopen hade cirka sextio deltagare från ovan nämnda grupper och organisationer. Många av deltagarna i denna workshop har därefter utgjort ett löst nätverk i form av en e-postlista för att fortsättningsvis föra denna process vidare och att förutsättningslöst diskutera pedagogiska frågor utifrån detta perspektiv. Vår avsikt är att under 2008 genomföra ytterligare en workshop för att föra frågan framåt.

För att utveckla vår egen kompetens och att undersöka lite mer okonventionella vägar för att nå ut med traditionell kunskap om biologiska material och deras egenskaper arrangerades två tematräffar på Lava, ungdomsavdelningen på Kulturhuset i Stockholm. I samarbete med Lava och hemslöjdskonsulenter genomfördes temadagar med traditionell kunskap, hemslöjd och naturmaterial. Dagarna var inriktade att framhålla biologiska material och deras fördelar vad gäller miljöpåverkan, *handens kunskap* i skapandet och den traditionella kopplingen mellan natur och kultur. Totalt nådde evenemangen ett trettiotal ungdomar och gav inblickar i hur man kan arbeta i dessa sammanhang. Samarbetet skapade även ett intresse hos personalen på Lava att arbeta vidare med aktiviteter för ungdomar kring traditionell kunskap som en del av sitt kulturutbud i Kulturhuset. Avsikten är att även vi från NAPTEK:s sida följer upp detta intresse.

Kontakterna med hemslöjdsrörelsen resulterade i maj 2007 att NAPTEK medverkade i en paneldiskussion rörande kunskaps- och kulturarv i samband med slöjdmässan ”Mötesplats hemslöjd” i Stockholm. En viktig vinkling här var att lyfta frågan om att definitionen av kulturarv också bör omfatta immateriellt kulturarv och att forskningsfrågor rörande

⁶ <http://www.naptek.se>

handlingsburen kunskap kräver ett mycket stort mått av tvärvetenskap både vad gäller akademiska ämnen som mellan teoretiker och praktiker. Vi valde därför att i ”Slöjd händer” (sept. 2007–jan. 2008), ett nyhetsbrev för läns-hemslöjds-konsulenterna i Uppland och Hemslöjdsföreningen i Uppsala län, skriva en inbjudan till vidare samarbete rörande möjligheter att pedagogiskt lyfta fram kombinationen handlingsburen kunskap och kunnandet om det biologiska materialet som ett handgripligt och intresseväckande exempel på traditionell kunskap. Diskussioner med hemslöjdsrörelsen och enstaka friluftsmuseer har också förts runt skapandet av en inspirationsskrift rörande hur man rent praktiskt arrangerar jordnära aktiviteter för olika målgrupper där man kan visa på handlingsburen traditionell kunskap utgående från olika biologiska material. Många naturskolor, friluftsmuseer och så vidare har enstaka parnummer varför det kunde finnas en poäng att samla dem för att inspirera andra. Tanken är att den ska ge en mycket praktisk kokboksbeskrivning över olika idéer till aktiviteter och ge svar på frågor om vad man behöver kunna, vilket material och vilka verktyg man behöver samt vilka problem som kan tänkas uppstå. Den bör kunna fungera som hjälpmedel och inspiration åt museipedagoger, naturguider, lärare, etc. NAPTEK har också diskuterat med Nämnden för hemslöjdsfrågor att medverka med ett seminarium på temat ”Dokumentation av handlingsburen kunskap” under våren 2008.

Inom etnobiologiprojektet ”Människan, djuren och växterna: etnobiologi i Sverige (1997–2007) har vi arbetat med utgivningen av ett etnobiologibokverk med böckerna ”Människan och naturen: etnobiologi i Sverige 1” (2001) och ”Människan och floran: etnobiologi i Sverige 2” (2005). Syftet med bokverket har varit att lyfta fram mångfalden av vårt historiska och nutida nyttjande av biologisk mångfald samt den potentiella framtida nyttan en bevarad biodiversitet kan leda till. Även bredden av lokala kulturella traditioner kopplade till biologisk mångfald runt om i Sverige lyfts fram. Utgivandet av dessa och liknande böcker kan sägas leda till såväl karläggning, dokumentation och upprätthållande av lokal och traditionell kunskap. Under 2007 har ett antal föreläsningar om bokverket och programmets verksamhet hållits i olika sammanhang, t.ex. för olika föreningar, studieförbund och äldreboenden. På Bok- och biblioteksmässan i Göteborg hade CBM en gemensam monter med Linnésällskapet, Universitetsbiblioteket vid Uppsala universitet, SLU och Länsstyrelsen i Uppsala. Under själva mässan gjordes fem presentationer av etnobiologibokverket i montern, vilket samlade en hel del publik. Tyngdpunkt lades vid ”Människan och floran” som under mässan såldes till ett mässpris samt att göra promotion för ”Människan och faunan” som då var under tryckning. Ytterligare en presentation gjordes av Mattias Iwarsson i en föreläsningssal. Under 2008 är avsikten att ytterligare aktiviteter ska genomföras för att lyfta fram bokverket som ett flaggskepp i arbetet med att popularisera traditionell ekologisk kunskap. Diskussioner om ytterligare fördjupade volymer av liknande slag har förts.

4.5. Fäbodbruket och upprätthållande av kunskap

Vi har valt att fokusera på fäbodbruket i ett första skede för att noggrannare undersöka olika metoder för att upprätthålla traditionell kunskap inom lokala kunskapssamhällen. Eftersom fäbodbruket är en mångfasetterad näring i vilken traditionell kunskap rörande allt från djurskötsel till livsmedelsproduktion rymms och fortfarande i mångt och mycket finns bevarat kan man säga att det utifrån NAPTEK:s uppdrag är lämpligt att arbeta vidare med. Det med fäbodbruket förknippade fria utmarksbetet och i många fall också fodertakten kan också förmodas ha gynnsam inverkan på den biologiska mångfalden i närområdet. Detta bruk regleras också av olika regelverk som sällan är avsedda för ett så småskaligt bruk som de flesta fäbodanläggningar ändå är. Lokal livsmedelsproduktion med djur på naturbetesmark och med insamlat vinterfoder har en mycket positiv balans vad gäller insatt respektive uttagen energi. Samtidigt är näringen kulturhistoriskt förankrad och turistiskt intressant samt har lokalt en

stor potential som pedagogiskt verktyg för exempelvis skolor att visa på hållbar utveckling. Fäbodbruket har förutsättningar att utgöra ett intressant exempel för att utreda hur och på vilka bevekelsegrunder man kan sträva efter att upprätthålla ett helt kunskapssystem. Därför har flera olika insatser genomförts under 2006–2007 och uppdrag lämnats till relevanta organisationer. Gävleborgs fäbodförening har i ett avtal uppdragits att närmare granska hur myndigheternas regelverk fungerar som så kallade kontraproduktiva incitament för upprätthållandet av fäbodväsendet. Studien är av nationell betydelse då dessa regelverk påverkar en mängd småbrukare även i andra områden än i fäbodbygderna. Detta är en av flera planerade insatser att granska hur svenska myndigheters regelverk motverkar bevarandet och upprätthållandet av traditionella verksamheter som kan ha en positiv inverkan på bevarandet av biologisk mångfald och utvecklandet av ett resurssnålt hållbart samhälle. Även med Värmlands säterbrukarförening tecknades ett avtal rörande en utredning av fäbodbrukares traditionella kunskap om rovdjur, men uppdraget avslutades inte.

I samarbete med Värmlands säterbrukarförening arrangerade NAPTEK 2007-års fäbodriksdag 26–28 oktober i Ransby. Detta möte lockade 46 deltagare och bjöd på spännande resonemang både i föreläsningssalen och i separata gruppdiskussioner. Ämnen som särskilt diskuterades var sedvane- och mulbetesrätt, rovdjursfrågan och ersättningsnivåerna. Utifrån NAPTEK:s perspektiv fanns det anledning att utgå från de beslutsmaterial som endast fäbodbrukarna själva kan tillhandahålla för att komma till rätta med eventuella felaktiga behandlingar från myndighets håll. Sammanfattningar från Fäbodriksdagen kommer att läggas ut på NAPTEK:s hemsida.⁷ De på fäbodriksdagen förda diskussionerna kan utgöra ett viktigt material för att staka ut hur fäbodrörelsen själv kan tänkas vilja agera. Ytterligare aktiviteter i samverkan med fäbodrörelsen kommer att genomföras i syfte att skapa ett mer detaljerat underlag för beslut gällande fäbodbrukets framtid, både lokalt och nationellt.

4.6. Hållbara bygder och innovativ förvaltning

Under perioden från hösten 2007 till utgången av 2008 har NAPTEK valt att göra en stor satsning på projektet ”Hållbara bygder 2”. Syftet i denna andra projektomgång är att tydligt fokusera på hållbart nyttjande av energi och biologiska resurser samt måna om klimat och miljö. Det handlar om att förbereda samhället för omställningar i bland annat klimat och energitillgång, då oljan sinar. *Millennium ecosystem assessment* har också visat att en stor mängd av de ekosystem vi är beroende av kraftigt har försämrats under senare tid. Avsikten är att få tjugofem pilotbygder att arbeta med dessa frågor utifrån bygdens lokala förutsättningar. NAPTEK:s del i projektet är att lyfta fram gammal kunskap, traditionell och lokal, för att söka kopplingar till modern kunskap och modern teknik, som i samverkan kan leda till hållbarhet för de samverkande bygderna och som dessutom kan bidra med kunskap för de större omställningar. Förhoppningen är också att arbetet ska få mer anslag för att kunna utvecklas, fördjupas och bli mer långsiktigt. Hållbara bygder är ett samarbetsprojekt där NAPTEK samverkar med Institutionen för Stad och Land på SLU, Riksorganisationen Hela Sverige ska leva och Naturskyddsföreningen med finansiellt stöd från Jordbruksverket. Under hösten 2007 genomfördes tre informationsmöten och under början av 2008 kommer själva arbetet att igångsättas. Syftet är att projektet initierar och följer processerna i de olika bygderna genom ett antal kontaktpersoner/mentorer och att bygderna under projektets gång drar nytta av varandras erfarenheter. Under vintern 2008 kommer också Landsbygdsriksdagen att gå av stapeln i Lycksele vid vilken *Hållbara bygder* och NAPTEK kommer att visa upp sig. Bland annat kommer ett internationellt seminarium att genomföras som fokuserar på dagens miljösituation och med presentation av projektet Hållbara Bygder. Avsikten är att även söka

⁷ <http://www.naptek.se>

kontakter med bygderörelser i andra europeiska länder för att inför en eventuell förlängning av programmet efter 2008 också inbegripa en internationell komponent.

Bygderna som hittills anmält intresse att delta i *Hållbara bygder 2* kommer med dels idéer till relevanta förändringar på specifika frågor, men många vill skapa och stärka breda lokala processer för att göra fler medvetna om de stora förändringar som vänta oss och också skapa utrymme för en mångfald av lokal kunskap. NAPTEK:s bidrag handlar om att redan initialt i projektet lyfta fram tanken att lära från äldre generationer, visa på exempel samt metoder för detta såsom eco-mapping.

Parallellt med utvecklingen av projektet *Hållbara bygder 2* har NAPTEK även följt arbete inom Kustringen, en trolig pilotbygd, som bör ses som en av föregångarna i Sverige vad gäller innovativ förvaltning. I sina visioner rörande ökat lokalt medinflytande och lokal förvaltning framhåller Kustringen bland annat att man vill bygga på existerande lokala institutioner och redan existerande system för att reglera den lokala skötseln och bruket av naturen och dess resurser. Det finns redan flera informella lokala regler som begränsar och i del fall helt förbjuder fiske, exempelvis ska man inte fiska i Ojesundet under leken eftersom det området spelar en viktig roll i laxens vandring upp till Kalix älven och Inre Gölen. Man vill även förvalta omgivningen på ett sådant sätt att kulturyttringarna blir mer synliga. Representanter från Kustringen menar att detta skulle öka den biologiska mångfalden och därmed även ligga i linje med naturvårdens ambitioner. Man jämför med hur det såg ut tidigare då öarna längs kuststräckan betades och folk tog ved. Lokalbefolkningen menar att fågellivet var rikare förr. Sammanfattande om arbetet i Kustringen är att man vill framhålla att man lokalt menar att en lokal förvaltning skulle stärka den lokala självkänslan kring den egna kulturen och bygden.

NAPTEK har också inlett samarbete med Bråbygden, som bör ses som en av föregångarna i Sverige vad gäller bevarande av ett levande kulturlandskap och därtill kopplad traditionell kunskap. Bråbygden är en av pilotbygderna i *Hållbara bygder 2* och medverkade också i *Hållbara bygder 1*. Bråbygden har en rikedom av traditionellt hävdad mark och har mycket goda förutsättningar att vara centrum för utbildning i kulturlandskapsvård och i utövande av traditionell kunskap i lantbruket. Förutom hävdade ängar har man i bygden exempelvis ungefär 4000 hamlade träd, mossåkrar med öppen dikning, våtmarker, allmogeåkrar, mycket betesmark, varav en del är skogsbete.

Markerna och deras levande skötsel är unika. NAPTEK och Bråbygdens Intresseförening (BIF) har diskuterat möjligheter att samverka för att utnyttja Bråbygden mer för lärande på olika sätt. Det är en stor fördel att det traditionella bruket är del av levande jordbruk – det kan exempelvis ge lantbrukare eller tjänstemän på kurs en verklighetsförankring som inte museijordbruk kan ge. Man har även tankar på samarbete med Hushållningssällskapet och att få praktikanter i olika utbildningar (t ex lantmästarutbildningen) till Bråbygden. Fortbildningskurser i landskapsvård för representanter från svenska myndigheter i Bråbygden skulle också kunna ge mycket. De traditionsbärare som finns i Bråbygden idag blir allt äldre, och i många fall är det bråttom att dokumentera deras kunskap medan den finns kvar. Bråbygden skulle kunna utgöra pilotområde för dokumentation av traditionell kunskap genom intervjuer med traditionsbärare. BIF har under 2007 gjort en förstudie av möjligheten att inrätta ett Centrum för Landskapsvård med Bråbygden som bas.

Arbetet inom *Hållbara bygder 2* och *kontakterna med Kustringen* kan ses som en naturlig fortsättning på projektet ”Innovativ Förvaltning: Lokala förvaltningsformer av naturresurser”, som bland annat resulterade i rapporten ”Gå en mil i mina skor” (CBM, 2006). Under 2006

medverkade NAPTEK via Marie Byström i det projektet. Målet med projektet var att skapa en samlad bild av kunskapsläge och praktik om innovativa förvaltningsformer av naturresurser, för att förenkla för ställningstaganden om när lokal förvaltning skall ske, bidra till sätt att genomföra olika former av lokal förvaltning när beslut tagits, möjliggöra framtida projekt och tydliggöra forskningsfrågor. En av slutsatserna från projektet är att bibehållen och stärkt lokal och traditionell kunskap på landsbygden utgör en viktig bas för samhörighet och lokal ekonomisk och ekologisk hållbar utveckling. I regeringsbeslutet för det nationella programmet för lokal och traditionell kunskap framhålls att "Lokal delaktighet och förvaltning där hänsyn tas till lokal och traditionell kunskap kan gynna både biologisk mångfald och ge möjlighet till långsiktig ekonomisk utveckling.

4.7. Traditionell kunskap och biologisk mångfald

En viktig uppgift för programmet är att visa när och vilken typ av traditionell kunskap som spelar en roll för bevarandet och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Det är helt klart att inte allt traditionellt nyttjande var gynnsamt för bevarandet av biologisk mångfald och att också denna del bör dokumenteras även om den inte kan rekommenderas framgent. Det är därför prioriterat att genomföra workshops och att göra kunskapssammanställningar om vad vi vet om hållbarhet i olika bruk och hur de påverkar sammansättningen av biologisk mångfald samt visa på eventuella kunskapsbrister. Ett sådant arbete kan också ha betydelse för att sprida lokal och traditionell kunskap till lämpliga målgrupper, främst inom naturvårdssektorn, och att initiera relevant forskning. Tanken med dessa insatser är att visa på traditionell kunskap kopplad till olika sorters hävd som har uttalad betydelse för biologisk mångfald och kulturella värden. Under 2006 genomfördes därför en workshop rörande utmarksbete (särskilt borealt skogsbete, s.k. fåbodbete), traditionell kunskap och biologisk mångfald med särskilt inbjudna. En rapport från denna workshop finns publicerad på programmets hemsida.⁸ Under 2007 har Weronika Linkowski arbetat med att göra en kunskapssammanställning över genomförda forskningsstudier rörande kopplingen mellan borealt skogsbete och påverkande biologisk mångfald. Syftet är att samla kunskap om det traditionella nyttjandet av utmarksbeten och dess betydelse för biologisk mångfald, med särskild betoning på borealt skogsbete. Rapporten ska visa kända effekter men också peka på kunskapsluckor och på så vis stimulera till ny forskning. Den planeras att bli publicerad på hemsidan under våren 2008.

I november 2007 hölls ytterligare ett seminarium "Skötsel av naturbetesmarker", vilket var ett samarrangemang mellan CBM och ArtDatabanken. Detta var inriktat på att analysera vilken kunskap det finns bland artexperter från hela landet för att därigenom visa på vilken skötsel som krävs för att gynna olika organismgrupper som betraktas som biologiska värden i naturbetesmarker. Även denna aktivitet ska resultera i en sammanställning på programmets hemsida under våren 2008. Kopplingen mellan hotade hävdberoende arter och traditionell kunskap i brukandet kommer också att analyseras i ett samarbete med ArtDatabanken och Naturvårdsverket. Tanken är att närmare studera en rad olika åtgärdsprogram och bedöma vilka arter som är beroende av traditionell hävd. Arbetet kommer att genomföras för att visa att behoven för olika artgrupper skiljer sig åt och att generella skötselråd ibland kan vara långt från den traditionella hävd vilken ursprungligen har gynnat arterna. Denna insats är viktig för att framhålla kopplingen mellan traditionell kunskap och biologisk mångfald.

Ett annat delprojekt som NAPTEK följer med intresse är ett projekt som avser att rekonstruera ett skogsfinskt svedjebruk i Tiveden. Det är en lokal grupp som på eget initiativ

⁸ <http://www.naptek.se>

vill etablera nya svedjor i skogen. Skogsfinnar invandrade från Savolax i nuvarande Finland till Sverige med en början på 1580-talet. De fyllde då ut många glesbefolkade skogsområden från södra Götaland och ända upp till södra Lappland. Skogsfinnarna besatt kunskaper som gjorde dem speciellt skickade för detta. De införde en form av svedjebruk med odling av en gammal mer ursprunglig rågvariant, *tuvråg*. Denna kan ge mycket stora skördar under rätt betingelser och den kräver också en djup kunskap om naturen för att man ska kunna göra en riktig avläsning av områdets förutsättningar. Svedjornas cykler skapade en stor mosaik i landskapet som bör ha bidragit positivt till områdets biologiska mångfald. Skogsfinnarna införde även speciella byggnadstekniker. Deras hus värmdes genom att värmen lagrades i en stor ugn ofta i ena hörnet av rummet och utan skorsten. Man menar att värmekonomin var överlägsen. I föreningen Finnsam (Finnbygder i Samverkan) samlas forskare och amatörer som träffas regelbundet för att utbyta erfarenheter. NAPTEK har under 2007 deltagit i tre konferenser arrangerade av Finnsam och bl.a. bidragit med föredrag om traditionell och lokal kunskap och hur denna kunskap är kopplad till natursyn och förhållningssätt till naturen. I samband med de nya svedjorna som ska tas upp i Tiveden gör NAPTEK bedömningen att det är viktigt att genomföra vissa basinventeringar för att kunna undersöka vilken typ av förändring av fauna, flora och funga som sker i det förändrade svedjelandskapet. Samtidigt avser NAPTEK att följa det lokala arbetet för att lära om den traditionella kunskapen relaterad till svedjeodlingen och om naturen i samband med svedjeodlingen samt försöka förstå det förhållningssätt till naturen som dåtidens människor hade. Det lokala initiativet i Tiveden avser att de erfarenheter man får ska kunna bidra till lösningen av en del av dagens miljöfrågor.

5. Medverkan i seminarier, konferenser och kurser under 2007

Under året har representanter för programmet medverkat i ett antal möten, seminarier, konferenser och kurser för att utveckla och sprida programmets uppgift och insatser. Detta har riktat sig åt myndighet, universitetsvärlden, brukare och allmänheten. Nedan ges en kort sammanfattning av denna medverkan. Vid sidan av dessa har upprepade möten hållits inom samarbetena med Sametinget och Skansen samt inom projektet *Hållbara bygder 2*.

Aktivitet, tidpunkt	Medverkande från NAPTEK	Fokus
Antropologen Marie Roué, Research Director, Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) / Muséum National d'Histoire Naturelle (MNHN), Frankrike, 12 januari	Håkan Tunón	Diskussioner rörande svensk-franskt samarbete inom samiskt område
Möte om eventuell kandidatutbildning till MAB-område, Ovanåker, Naturvårdsverket, 16 januari (Man and biosphere, Unesco)	Marie Byström	Information om programmet och dess möjliga koppling till det biosfärsområde som planeras i Ovanåkers kommun
Möte inom SeedNet (Sida-finansierat initiativ för initierandet av nationella genbanker på Balkan) i Banja Luka i Bosnien-Hercegovina. 22–25 januari	Håkan Tunón	Information om traditionell kunskap och NAPTEK:s nationella arbete för kommunledningar för Älvdalens, Malungs och Härjedalens kommun, lokala hembygdsföreningar samt fjällbönder och fåbodbrukare
Möte förprojekt Interreg IIIA, Transtrand, 8–9 februari. Samverkan Malung, Älvdalen och Torsby, 6 norska kommuner för utveckling av fåbodbruk och säterkultur.	Marie Byström	Information om konventionen om biologisk mångfald, traditionell kunskap och NAPTEKs arbete; förutsättningar bevara och stärka traditionell kunskap i fåbodbruket
Deltagande i Finnsam seminarium, 10 februari i Gruetunet, Norge	Anders Tivell	Seminarium om finnkultur och svedjebruk
Möte med Jinger Bremberg, representant för Bråbygdens intresseförening, 20 februari	Håkan Tunón	Diskussion om inrättandet av ett kulturlandskapscentrum i Bråbygden
”Tova en älgrumpa”: Ungdomsworkshop om ull och tovnings, Lava, Kulturhuset, Stockholm, 27 februari	Charlotta Warmark (Håkan Tunón, Marie Byström)	Praktisk workshop om tovnings och traditionell kunskap för sportlovslediga ungdomar
Konferens om forskning inom MAB-områden, Stockholms universitet, 22–23 mars	Håkan Tunón	Diskussioner om forskning inom biosfärsområden i Sverige.
Möte med representanter från styrelserna för Föreningen Sveriges fåbodbrukare, Gävleborgs fåbodförening, Värmlands säterbrukarförening och Dalarnas fåbodbrukarförening i Orsa, 2 april	Håkan Tunón	Presentation med fokus på innebörd och betydelse av traditionell kunskap, konventionen om biologisk mångfald, kopplingar till fåbodbruk, vägar att upprätthålla och sprida TK, samverkan med myndigheter mm
Natur, kultur & traditionell kunskap i lärandet: att inspirera och nå ut. Uppsala, 16–17 april	Marie Byström, Anders Tivell, Håkan Tunón, Charlotta Warmark	Pedagogisk workshop med 60-tal deltagare arrangerad av NAPTEK
”Tälj en gubbe med rörliga delar”: Ungdomsworkshop om trätäljning, Lava, Kulturhuset, Stockholm, 21–22 april	Charlotta Warmark	Praktisk workshop om trä som material och traditionell kunskap för ungdomar
Föreläsning på kursen i etnobotanik vid Uppsala universitet, 23 april	Håkan Tunón	Information om etnobiologi, traditionell kunskap och kopplingen till naturvårdsarbete samt programmets verksamhet

Föreläsning Etnobiologi vid Nyby Servicehus, 24 april	Mattias Iwarsson	Presentationer av projektet för pensionärer
Möte med Viltskadecentrum, Grimsö 25 april	Marie Byström, Håkan Tunón	Allmän diskussion om möjlig samverkan
Föredrag vid Kriminalvårdsanstalten Gruvberget 8 maj	Mattias Iwarsson	Presentation av etnobiologi med Linné-koppling
Mötesplats Hemslöjd 2007, 11 maj	Håkan Tunón	Paneldiskussion: Traditionell kunskap och kulturarv
Cultrural seminarium: Kulturarvet som resurs när oljan tar slut”, Länsmuseum i Gävle, 12 maj	Marie Byström	Diskussion om traditionella kunskapens bidrag till framtiden
GRIP-kurs (Genetic resources and Intellectual Property Rights), en Sida-finansierad kurs för beslutsfattare i Syd, 15 maj	Håkan Tunón	Föreläsningar om NAPTEK:s verksamhet, bioprospektering och rätten till traditionell kunskap
Föredragning på Sametingets plenum, Storhogna, 21 maj	Marie Byström, Håkan Tunón	Presentation av Per Mikael Utsis utredning
Föredrag på Björngårdens äldreboende, 24 maj	Mattias Iwarsson	Presentation av etnobiologi med Linné-koppling
Deltagande i Finnsam seminarium, 1 juni i Hällefors	Anders Tivell	Seminarium om finnkultur och svedjebruk
Riksstämman, Sveriges hembygdsförbund, Växjö, 2 juni	Håkan Tunón	Workshop: ”Sövande humle, bastrep och magkryddor”
Möte med repr för SADC Regional Env Education Prog Stockholm 25 aug	Marie Byström	Diskussion om samverkan kring pedagogik om trad kunskp.
Deltagande i Finnsam seminarium, 31 augusti i Tivedstorp	Anders Tivell, Marie Byström	Seminarium om finnkultur och svedjebruk samt folktro/natursyn
Fri-konferens (Friluftsmuseernas samarbetsorganisation), Uppsala, 10 september	Håkan Tunón	Presentation om NAPTEK och etnobiologi
IALE-konferens ”Landskapets utmarker: hur värdera och sköta?”, 11–12 september, Siljanäs	Weronika Linkowski	Landskapsekologisk konferens med särskilt betoning på traditionellt nyttjande av utmarker
Workshop: ”Traditionell kunskap inom den samiska kulturen: praktiska metoder för att dokumentera och stärka traditionell samisk kunskap och kultur”, Åjtte, Jokkmokk, 11–13 september	Marie Byström, Håkan Tunón	Workshop särskilt avsedd för representanter för det samiska samhället som ämnade söka pilotprojektsanslag
Hugh Brody, Uppsala 14 september	Marie Byström, Anders Tivell, Håkan Tunón	Informellt samtal om användandet av eco-mapping i en skandinavisk kontext
Visning i Kunskapsträdgården, SLU, Uppsala, 19 september	Mattias Iwarsson	Traditionell kunskap om och användning av nya och gamla äppelsorter
Bokmässan, Göteborg, 27–30 september	Mattias Iwarsson	Ett antal presentationer av etnobiologi-projektet och -bokverket
Introduktionsmöte ”Hållbara bygder 2”, Vännäs, 16 oktober	Marie Byström, Anders Tivell	Introduktion till presumtiva pilotbygder
Seminarium om lokal förvaltning, Naturskyddsföreningens kansli, 20 oktober	Anders Tivell	
Panelnsamtal ”Ren och varg: samer berättar”, Skansen, Stockholm, 21 oktober	Håkan Tunón	Offentligt samtal om samisk renskötsel, rovdjur och traditionell kunskap mellan Yngve Ryd och P. G. Idivuoma (SSR). Håkan Tunón som samtals-ledare
Föreläsning ”Etnobotanik och gammal klokskap”, Senioruniversitetet, Stockholm, 24 oktober	Håkan Tunón	Presentation av traditionell kunskap för ett sjuttioal pensionärer

Fäbodriksdag, Ransby, 26–28 oktober	Marie Byström, Weronika Linkowski, Håkan Tunón	Ett samarrangemang mellan NAPTEK och Värmlands säterbrukarförening.
Klimatseminarium, SLU, Uppsala, 1 november	Håkan Tunón	Ett CBM-seminarium om klimatförändring och biologisk mångfald
Introduktionsmöte ”Hållbara bygder 2”, Värnamo, 7 november	Marie Byström, Anders Tivell	Introduktion till presumtiva pilotbygder
Att gestalta det samiska: Seminarium på Nordiska museet 9 november	Håkan Tunón	Diskussioner om tidströmningar och etik rörande museiutställningar om urfolk
Introduktionsmöte ”Hållbara bygder 2”, Krylbo, 16 november	Anders Tivell, Håkan Tunón	Introduktion till presumtiva pilotbygder
Äppelodlingskväll och filmpremiär ”Urshults kungar”, KSLA, Stockholm, 27 november	Ingen, frånfälle p g a sjuka barn	Ett samarrangemang med KSLA
Möte med Bråbygdens intresseförening, Bråbo, 28–29 november	Marie Byström, Charlotta Warmark	Informella överläggningar om möjlig samverkan
Möte med Nationellt resurscentrum för biologi och bioteknik, Uppsala, 7 december	Marie Byström, Håkan Tunón, Charlotta Warmark	Diskussioner om utveckling av det pedagogiska projektet och vår pedagogiska workshop
Julseminarium (ArtDatabanken, CBM, Jordbruksdep., Miljödep., Naturvårdsverket), Uppsala, 17 december	Håkan Tunón (presentation), alla	Presentation av NAPTEK och etnobiologivolymerna
Boksläpp och författarträff på Upplandsmuseet, Uppsala, 18 december	Mattias Iwarsson, Stephen Manktelow, Håkan Tunón	För författarna från ”Människan och naturen”, ”Människan och floran” & ”Människan och faunan”

6. Publikationer

Linkowski, Weronika, 2007: Utmarksbete, traditionell kunskap och biologisk mångfald i skogsbygd. (<http://www.naptek.se/dok/utmarksbete%20seminarierapport.pdf>)

Tunón, Håkan, 2007: ”Att bevara traditionell kunskap...” i *Slöjdhänder*, september 2007–januari 2008:8–9.

Tunón, Håkan, Iwarsson, Mattias & Stephen Manktelow, 2007: *Människan och faunan: etnobiologi i Sverige 3*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Utsi, Per-Mikael, 2007: Traditionell kunskap och sedvänjor inom den samiska kulturen – relaterat till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Sametinget & CBM, Kiruna & Uppsala. (<http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift18.pdf>)

Foldrar och broschyrer:

Inom NAPTEK har ett antal foldrar och broschyrer producerats som förekommer som PDF-filer på Internet-hemsidan eller utskrivna i form vid särskilda tillfällen. De förekommer således inte tryckta i stora upplagor eftersom de därför är lättare att hålla uppdaterade och aktuella.

Projektfoldrar:

- NAPTEK: Äldre kunskap för framtiden.
- NAPTEK, Sametinget och *det samiska initiativet*.

Informationsbroschyrer:

- Ull, slöjd, får & öppna landskap: traditionell kunskap och biologisk mångfald.
- Trä-broschyr

7. Ekonomisk redovisning för 2007 och budget för 2008

Trots förväntningarna kom inte programmet igång med full fart från under 2006, vilket innebar att en del av 2006-års anslag överfördes till nästa års budget. Till 2007 fördes även återstoden av ett äldre anslag från Naturvårdsverket ämnat för färdigställandet av det etnobiologiska bokverket. På intäktsidan finns också intäkter från bokförsäljning och deltagaravgifter för arrangerade symposier, etc. En budget ställdes upp i oktober 2007, men den här redovisade är reviderad i februari efter det faktiska utfallet i bokslutet.

	Utfall för 2007		Budget för 2008 (reviderad feb -08)	
ANSLAG				
Anslag för 2007		4 200 000		
Resterande medel överförda från föregående års anslag samt bidrag till etnobiologiska volymer		2 079 527		10 886
Försäljning/deltagaravgifter		40 530		
Bidrag statliga myndigheter		71 846		70 000
Anslag för 2008		—		4 200 000
Summa:		6 391 903		4 280 886
UTGIFTER				
Lönekostnader	3 104 073		2 450 000	
Summa:		3 104 073		2 450 000
Driftkostnader				
Lokalhyra	180 774		222 000	
Material, resor etc	143 120		220 000	
Diverse	376 922		100 000	
Summa:		708 816		542 000
Samverkansgrupper				
Resor	14 445		20 000	
Möteskostnader	—		10 000	
Summa:		14 445		30 000
Symposier & workshops	186 787		200 000	
Summa		186 787		200 000
Investeringskostnader				
Inredning	—		—	
Utrustning	—		—	
Summa:		—		—
Projektmedel & uppdrag	2 366 896		1 100 000	
Summa:		2 366 896		1 100 000
Kunskapsregister				
Uppbyggnad	—		—	
Driftkostnader	—		—	
Summa:		—		—
Totalt summa:		6 381 017		4 322 000
Resultat		10 886		- 41 114

8. Verksamhetsplan för 2008

Övergripande för verksamheten gäller:

NAPTEK:s långsiktiga mål är att utveckla former för att bevara och nyttja lokal och traditionell kunskap. Därvid skall man skapa förutsättningar för integrering av lokal och traditionell kunskap i samhället på ett sådant sätt att den biologiska mångfalden bevaras och nyttjas hållbart.

NAPTEK:s verksamhet ska omfatta följande övergripande uppgifter:

- att undersöka och utveckla olika möjligheter för lokal förvaltning av biologiska resurser och landsbygdsutveckling utifrån lokal och traditionell kunskap och samtidigt stärka lokal kulturell identitet,
- att utveckla metoder för lokalt förankrad dokumentation av traditionell kunskap samt inspirera lokala aktörer att inleda sådana initiativ,
- att genomföra olika insatser för att få samhället att sätta större värde på lokal och traditionell kunskap, exempelvis genom att
 - + visa på kunskapens värde för biologisk mångfald och miljömål
 - + visa på ekologiska, ekonomiska och energimässiga vinster av traditionella sedvänjor, kulturlandskap och småskaliga produktionssystem

Avsikten är att all verksamhet ska verka mot det långsiktiga målet och att den ska falla in inom någon av de tre övergripande uppgifterna. Syftet för all verksamhet är således att särskilt verka för bevarande och nyttjande av den lokala och traditionella kunskap som inverkar gynnsamt på bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Vi menar att vi därmed samtidigt verkar i enlighet med regeringens uppdrag till NAPTEK att arbeta med:

- i) kartläggning och dokumentation,
 - ii) åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap,
 - iii) spridning av lokal och traditionell kunskap till vissa målgrupper,
 - iv) stimulera forskning,
- samt (v) ha en internationell koppling.

NAPTEK:s verksamhet och kortsiktiga mål för 2008 kan beskrivas enligt följande:

Avsikten är att föra verksamheten vidare genom olika insatser inom samtliga projekt som beskrivs i avsnitt 4.

Det samiska initiativet (4.1.)

Avsikten är att under 2008 fortsätta att utveckla projektet och verka för en bred, långsiktig finansiering av dokumentationsprojekten, som bör bli fler och mer övergripande. Målet är att hela det samiska samhället är involverat eller engagerat i processen att dokumentera och bibehålla samisk kultur och traditionell kunskap. På kortare sikt kommer NAPTEK att arbeta med stöd till de pågående pilotprojekten. NAPTEK och Sametinget kommer att arrangera ytterligare en workshop på temat etik och dokumentation. Sametinget och NAPTEK har även kommit överens att under vårvintern 2008 formulera ett gemensamt dokument vad gäller ömsesidig respekt och etik för samarbetet och för pågående och framtida forsknings- och dokumentationsprojekt rörande frågor gällande samisk kultur. Under året kommer ytterligare en utlysning för pilotprojekt att genomföras. Diskussioner har också förts med Sånkie, Umeå sameförening, om att samarrangera en temadag om klimatförändringar och samisk kultur på Samiska veckan, v. 10, i Umeå.

• Avsikten med *det samiska initiativet* är att finna former för dokumentering av kultur och kunskap kopplat till landskapet och naturresurserna, att utvärdera hållbarheten i traditionellt nyttjande av mark och biologiska naturresurser. Meningen är också att erfarenheter från detta projekt ska kunna användas för andra grupper av traditionsbärare, t.ex. fåbodbrukare, småskaliga fiskare och generellt inom skärgårdskulturen.

Traditionell kunskap och hembygdsrörelsen (4.2.)

Samverkan med hembygdsrörelsen och särskilt Sveriges Hembygdsförbund kommer att fortgå. Det gäller både NAPTEK:s medverkan inom Cult Rural och det fortgående arbetet

med inspirationsskriften för hembygdsföreningar. Ytterligare Cult Rural-seminarier kommer att genomföras under året.

- Insatsen kan komma att få stor betydelse för uppgiften att kartlägga och dokumentera lokal och traditionell kunskap. Hembygdsrörelsen har idag cirka en halv miljon medlemmar, vilket utgör en viktig ideell resurs för att kunna genomföra en landsomfattande kartläggning av lokal och traditionell kunskap för att få såväl en historisk bakgrund som traditionella verktyg för ett framtida hållbart samhälle.

Kunskapsportal (4.3.)

Under året kommer vi att ytterligare utreda förutsättningarna för en Internet-baserad kunskapsportal samt förhoppningsvis utveckla en prototyp. Målet är också att under året nå ett avgörande var en sådan portal långsiktigt ska kunna förvaltas.

- Detta verktyg skulle skapa möjligheter att ta emot och hantera stora mängder information på ett sätt som i detta sammanhang saknar motsvarighet. Rätt använd kan kunskapsportalen användas vid insamling av kunskap, offentlig granskning av kunskap och slutligen även spridandet av den i samhället.

Pedagogiska projektet (4.4.)

Arbetet med att utveckla ett pedagogiskt nätverk kommer att fortgå. Det är av vikt att föra samman olika aktörer inom fältet för att möjliggöra erfarenhetsutbyte och gränsöverskridande lärande. Därför kommer ytterligare en pedagogisk workshop att arrangeras. Vi avser också att vidareutveckla samarbetet med Nationellt resurscentrum för biologi och bioteknik i Uppsala för eventuella framtida gemensamma projekt och insatser. NAPTEK kommer även fortsättningsvis att arbeta med att utveckla en praktisk inspirationsskrift om aktiviteter som synliggör kombinationen traditionell kunskap och biologiska material. Avsikten är att i samarbete med Ljusdalsbygdens museum, Högskolan i Gävle och Gävleborgs fäbodförening utveckla ett praktiskt projekt rörande traditionell kunskap, hållbar utveckling och pedagogik. Ytterligare diskussioner kommer också att föras rörande närmare samarbete med bland annat Lava (Kulturhusets ungdomsavdelning) och hemsaljdsrådgivarna. NAPTEK kommer även under våren 2008 att medverka på ett seminarium på temat "Dokumentation av handlingsburen kunskap". Avsikten är också att kunna använda det nu fullbordade bokverket "Etnobiologi i Sverige" för att ytterligare marknadsföra NAPTEK och traditionell kunskap. Därutöver har visst arbete med att framställa ytterligare mer fördjupade volymer av liknande slag genomförts, vilket är ett arbete som kommer att påskyndas.

- Målet för det pedagogiska projektet är ett möte mellan natur- och kulturpedagogiken och skapa möjligheter för förmedling av lokal traditionell kunskap och sedvänjor, ökat intresse för naturen och dess invånare, förståelse för exempelvis lokal produktion av livsmedel och en ökad förståelse för hembygden, kulturarvet och vårt gemensamma miljöansvar.

Fäbodbruket och upprätthållande av kunskap (4.5.)

NAPTEK har för avsikt att fortsätta det goda samarbetet med fäbodrörelsen, men också fördjupa dialogen med relevanta myndigheter. Avsikten är därför att under året utarbeta en positionsskrift "Hur ser samhället på fäbodrörelsen och dess framtid?". Parallellt avser NAPTEK att söka och sammanställa information från inventeringar som länsstyrelser och kommuner har genomfört rörande fäbodars kulturella och biologiska värden, som ett led i kartläggningen av fäbodbrukets bidrag till samhället. Förhoppningen är också att en enkätundersökning kan genomföras bland fäbodbrukare för att få en relativt objektiv bild av näringen och dess framtidstro. Vi hoppas också i samverkan med fäbodrörelsen utveckla metodiken med eco-mapping och eventuellt följa upp detta med GPS-märkning av kreaturen och inventeringar. Under våren kommer rapporten från Fäbodriksdagen att publiceras på hemsidan.

- Intentionen är att visa på en intim koppling mellan traditionellt brukande och hållbar livsmedelsproduktion med bibehållna natur- och kulturvärden. Möjligheten för ett *in situ*-bevarande av hotade lantraser kan också framhållas.

Hållbara bygder och innovativ förvaltning (4.6.)

NAPTEK kommer fortsättningsvis att medverka i projektet Hållbara bygder och följa och stötta verksamheten i pilotbygderna. Förhoppningen är att pilotbygderna gör en kraftanstängning för att i de lokala traditionerna och kunskapen söka bidrag till lösningar för ökad hållbarhet på landsbygden och framtagande av traditionella innovationer och innovativ förvaltning. Vi avser också att verka för en tredje och utökad period inom projektet för att ytterligare kunna utveckla potentialen hos traditionell kunskap i landsbygdsutveckling och sökandet efter ett hållbart samhälle.

- Avsikten är att låta pilotbygderna utveckla framtida lösningar på samhälls- och miljöproblemen utifrån lokala traditioner och att de samtidigt får agera pedagogiska verktyg för att skapa en medvetenhet om långsiktigt hållbart samhällsbyggande inte bara på landsbygden.

Traditionell kunskap och biologisk mångfald (4.7.)

Avsikten är att under året ytterligare verka för att sammanställa det vetenskapliga kunskapsläget rörande sambanden mellan utövandet av traditionell kunskap och traditionell hävd på biologisk mångfald. En pilotstudie planeras under 2008 rörande granskning av åtgärdsprogrammen för hotade arter vad avser behovet av traditionell hävd som nödvändig i utvecklandet av skötselmetoder. Under våren 2008 kommer kunskapssammanställningen rörande betydelsen av traditionellt utmarksbeten med betoning på borealt skogsbete på biologisk mångfald att publiceras på hemsidan. I samarbete med Avdelningen för agrarhistoria, SLU, kommer NAPTEK också att låta under 2008 Anna Dahlström granska förekomsten av konkreta uppgifter om olika hävdmetoder i de s.k. bondedagböckerna. Bondedagböcker är ”arbetsjournaler” som ett antal svenska bönder har skrivit från 1800-talet och framåt. Detta material är inte utvärderat som informationskälla till traditionell kunskap om praktiska arbetsmoment av potentiell relevans för biologisk mångfald. Målet är även att genomföra vissa biologiska grundinventeringar i Tiveden för att kunna följa förändringar i biologisk mångfald i samband med igångsättandet av svedjebruk. I augusti kommer vi att tillsammans med Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Skansen samarrangera ett symposium på temat ”Kunskap och föreställningar: natur- och kulturmiljövårdens antropologi”. Avsikten är att verka för en ökad integrering mellan natur- och kulturmiljövården samt en ökad möjlighet att inkludera lokal och traditionell kunskap i beslut rörande sådana frågor.

- Målet är att synliggöra både den kunskap som vetenskapssamhället har och de befintliga kunskapsluckorna vad gäller kopplingen mellan traditionell kunskap och traditionell hävd å ena sidan och biologisk mångfald och hållbart nyttjande å den andra. Därmed hoppas vi kunna synliggöra områden med kunskapsluckor och behov av ny forskning.

Östersjön och skärgårdskulturen

Ett område som NAPTEK hittills inte har fördjupat sig i är lokal och traditionell kunskap kopplat till skärgård, kust- och havsmiljö. Den hotade situationen för Östersjön och bland annat de däri förekommande fiskpopulationerna är allmänt bekant. Avsikten är att under året utveckla en övergripande strategi för arbete med såväl Östersjön i sin helhet och skärgårdskulturen som småskaliga kustnära fiskare och deras lokala och traditionella kunskap. Syftet är att arbeta för dokumentation och bibehållande av kulturen och traditionen, men också för att ta fram kunskap om möjligheter till framtida lokal och hållbar förvaltning av fiskbestånden. Under 2008 kommer initialt ett möte ordnas för läns museerna längs den svenska Östersjökusten för att diskutera möjligheter till en gemensam handlingsplan för att

medvetandegöra allmänheten om hoten mot Östersjön och lokalkulturen och att kartlägga och bibehålla den traditionella kunskapen.

• Tanken är att göra en insats för Östersjön och skärgårdskulturen, att skapa breda nätverk och att lyfta upp kopplingen mellan kultur, traditionell kunskap, biologisk mångfald och hållbar utveckling.

Ovan angivna intentioner återspeglas i exempelvis följande aktiviteter:

- att i samarbete med Åjtte, Södertörns högskola och Sametinget 5–6 februari genomföra ett symposiumet ”*Linnés Lappland: människorna och landskapet*” i Jokkmokk,
- att medverka i Cult Rural-seminariet i Högsby, 15 mars 2008: ”Vad har hembygdsrörelsen att erbjuda framtiden?” och sannolikt ytterligare ett seminarium under året,
- att medverka med ett seminarium på ”Nordisk konferens om handlingsburen kunskap” på DaCapo hantverksskola i Mariestad,
- att 28–29 april arrangera ytterligare en workshop om rörande pedagogik i gränsområdet mellan kultur och natur (och därmed utveckla det pedagogiska nätverket),
- att 2–3 juni i samarbete med Sametinget arrangera en workshop om forskningsetik och erfarenheter av olika dokumentationsmetoder främst riktad till det samiska samhället,
- att 26–28 augusti NAPTEK, Skansen, Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet samarrangerar ett symposium på Skansen med rubriken ”Kunskap och föreställningar: *Natur- och kulturmiljövårdens antropologi*”,
- att under hösten genomföra ett möte mellan läns museerna längs Östersjökusten för att diskutera samverkan på Upplandsmuseet,
- att slutredigera och trycka kunskapssammanställningen över vetenskaplig litteratur rörande borealt skogsbetes effekt på biologisk mångfald,
- att utreda olika myndigheters vision vad gäller fåbodbrukets framtid,
- påbörja en kombinationsundersökning av fåbodbrukarnas kunskap och fåbodbetets effekt på biologisk mångfald på ett antal fåboddar,
- att i samarbete med ArtDatabanken och Naturvårdsverket genomföra en studie av åtgärdsplanerna för hotade arter rörande nödvändiga element i traditionell kunskap/hävd för bevarande,
- att färdigställa inspirationsboken i samarbete med Sveriges Hembygdsförbund och att förhoppningsvis få den i tryck under året samt utveckla själva kurskonceptet för att aktivera hembygdsrörelsen,
- att påbörja arbete med inspirationskokbok rörande pedagogik, natur, kultur och traditionell kunskap,
- att utreda möjligheterna att utveckla en internetportal för inrapportering av dokumentering av lokal och traditionell kunskap samt lokala sedvänjor och traditioner,

Traditionellt insjöfiske med fasta redskap är en verksamhet som för en god fångst kräver ett stort mått om lokal kännedom om vattnet (djup, strömmar, grund, etc) och traditionell kunskap om fiskens beteenden i olika lägen.

Bilden på framsidan är målad av Carl Larsson, *ur Spadarvet* (1906)